

CARELIA

5
95

KULTTUURILEHTI

50

vuotta
suuresta
voitosta

Eino Karhu

Jokaisen oli käytävä oma sotansa

1. Vanhimasta veljestäni

Jokainen sodassa ollut ja henkiin jäänyt on saanut ikuiset arvet ellei ruumiiseensa, niin ainakin sieluunsa. Sodassa koettu jäi pitkäksi aikaa ihmisen mieleen, toistui öisin unissa ja sai sotilaat huutamaan. Varsinkin ensimmäisinä sodanjälkeisinä vuosina miesten tavatessa toisiaan keskustelut kääntyivät yleensä rintamamuistoihin. Myös kirjallisuudessa sota on ollut viime aikoihin asti vallitseva ja lukijoiden keskuudessa kaikkein suosituin teema.

Esimerkkinä voin mainita nyt jo edesmenneen vanhimman veljeni Aapon, joka työskenteli sodan jälkeen aluksi tietöissä ja sitten Sortavalan rataosaston mestarina. Silloin kun hänellä vielä riitti sen verran terveyttä ja voimia, että hän jaksoi päätyönsä jälkeen harrastaa jotain, hän ei ollut kovin ahkera lukemaan romaaneja. Mutta jäätyään eläkkeelle ja joutuessaan viettämään puolitoistakymmentä vuotta elämästään halvaantuneena hän innostui lukemaan aamusta iltaan ja kelpuutti pelkästään sotakirjat. Erityisen mieluisat kirjat hän luki moneen kertaan, ja ne toivat omat sotakokemukset niin elävästi hänen mieleensä, että joskus hän itki sairaan ja heikon ihmisen itkua, ja silloin häntä piti

rauhoitella ja houkutella keskustelemaan jostakin muusta aiheesta jotta hän olisi pannut kirjan hetkeksi pois.

Ensimmäisinä sodanjälkeisinä vuosina käytiin keskusteluja romaanien lukemisen sijasta. Pääsin armeijasta aivan vuoden 1945 lopussa, ja työskentelin itsekkin seuraavan kevään ja kesän rautateillä Sortavalassa yhdessä veljeni kanssa. Päästyäni opiskelemaan kävin tapaamassa häntä lomien aikana, autoin heinätoïssä, tein töitä kasvimaalla ja hakkasin puita talven varalle. Työtä riitti, siinä sai hääriä koko päivän, ja niittäminen sujui minusta parhaiten öisin, jolloin oli viileämpää ja kaste peitti maata. Kaiken työn palkitsivat kesäiset saunaillat lauantaisin, jolloin saattoi nauttia rauhasta ja kiireettömästä jutustelusta.

Useimmiten veli puhui ja minä kuuntelin. Hän oli palvellut rintamalla, minä osallistuin sotaan toisella tavalla, mistä kerron myöhemmin. Mutta minunkin osalleni oli osunut niin paljon koettelemuksia, etten voi milloinkaan unohtaa niitä, eikä keskusteluissamme ollut taukoja. Makailimme vehreällä nurmella saunan lähellä, saunavedet oli jo kannettu, kiuas lämpeni, ja me odotimme nautintoa kii-rehtimättä minnekään.

Mikä ihanuus meitä ympäröikään! Veljeni asui yksinäisessä suomalaisessa rautatie-

läisten talossa parin kilometrin päässä Sortavalasta. Luonto oli siellä mitä maalauksellisin, niitä seutuja ei turhaan joskus kutsuta pohjolan Sveitsiksi. Maisema on kumpuileva, rantakalliot ja metsäiset töyryt kohoavat järvien rannoilta, pellot ja niityt leviävät rinteillä. Niissä maisemissa oli vielä säilynyt suomalaisia piirteitä, maaseutu oli siellä hoidetumpaa ja perinteet erilaiset kuin Itä-Karjalassa. Suomalaiset ovat aina halunneet rakentaa talonsa korkealle paikalle tai jopa kalliolle eikä alangolle tai suolle. Suomalaisen talojen ympärillä kasvaa yleensä puita, lisäksi Laatokan ja pienempien järvien rannat ovat keväisin täynnä kukkivia tuomia, joita niillä seuduin syntynyt suomalainen runoilija Eila Kivikk'aho on ylistänyt niin ihanasti. Silloin maisemassa ja rakennuksissa ei vielä ollut sitä hoitamattomuuden ja omaan ympäristöön kohdistuvan välinpitämättömyyden leimaa, jotka myöhemmin ovat alkaneet tuntua niin masentavilta, ja itse Sortavala valkeine rakennuksineen muistutti vielä mitä siisteintä kylpyläkaupunkia.

Tämän rauhallisen kauneuden ja ainoastaan jonkin matkan päässä laiduntavien lehmien kellojen rikkoman hiljaisuuden ympäröimänä me muistelimme saunakeskusteluisamme sodan eri tapahtumia, sitä miten paljon olimme joutuneet kokemaan kaikenlaisia kauhuja ja menetyksiä, ja meistä itsestämmekin alkoi tuntua uskomattomalta, että olimme voineet kestää sen kaiken ja jäädä henkiin. Yleensäkin sodan jälkeen keskustellessani varsinkin samanikäisten kanssa huomaisin saman asian: eloon jääneet pitivät pelastumistaan ihmeenä.

Vasta jälkeinpäin, kun alettiin vähitellen ja varovasti julkaista erittäin salaisina pidettyjä tilastotietoja sodassa kaatuneitten lukumääristä, alkoi tuntua entistä perustellummalta pitää pelastumista ihmeenä: virallisissa julkaisuissa vilahti tieto, että 1920-luvun alussa syntyneistä miehistä vain kaksi sadasta selvisi sodasta hengissä. Ajatelkaahan sitä suhdetta: kaksi sadasta! Eloon jääneillä riittää pohtimista niin oman kohtalonsa onnekaassa oikussa kuin kaatuneitten traagisessa kuolemassakin.

Veljeni palasi sodasta ilman erityisiä tunnustuksia. Tosin Saksasta saavutetun voiton kunniaksi myönnetty mitali kuului jokaiselle

rintamalla olleelle ja jopa selustassa palvelleille sotilaille, mutta sillä hetkellä kun demobilisoitiin valtava määrä ihmisiä, ei mitaleita hiittänyt kaikille, ja niin veljelleni (kuten minullekin omassa joukko-osastossani) annettiin pelkkä todistus. Sodan jälkeisissä kiireissä ja muutosten keskellä — perheitä yhdistettiin ja re-evakuoitiin, etsittiin työtä ja asuinpaikkaa — koko todistus jäi pitkäksi aikaa vaatimatta ja huomioimatta joutuakseen sitten lopullisesti hukkaan. Ja mitäpä niistä palkinnoista, kun sai pitää henkensä. Sen suuremmin harmittelematta veli selitti mitalien puuttumisen sillä, ettei hänen ansioluettelossaan varmaankaan ollut mitään erityisiä sankaritekoja; hän oli Repolan suunnassa, jossa rintama vakiintui muutamaksi vuodeksi, lisäksi johto ehkä oli puolueellinen, mikä joih-tui siitä, että hänellä oli terävä kieli, eikä hän sietänyt erilaisia epäoikeudenmukaisuuksia, jotka olivat niin valitettavan yleisiä sodankin aikana. Usein veli moitti itsekin itseään siitä, ettei osannut pitää kieltään kurissa, mutta hänen luonteensa oli sellainen. Sodan jälkeekin hän joutui sen vuoksi monenlaisiin hankaluuksiin — yksinkertaisesti siksi, ettei kestänyt avointa valehtelemista ja työtulosten kaunistelua, jota höystettiin vielä erilaisilla siivoilla lausunnoilla. Usein hän harmitteli sitä, miksi hänen, rataosuuden mestarin, piti säännöllisesti joka kuukauden lopussa tilejä tehdessään ehdottomasti kirjata työläisten työsuoritukset todellista korkeammiksi? Jos prikaatissa jokainen työntekijä oli esimerkiksi vaihtanut kahdeksan ratapölkkyä päivässä, niin hänen käskettiin kirjoittaa 12 — mitä varten? Hänelle selitettiin syyksi se, että se oli normi ja että työläisten oli saatava kohtuullinen palkka, muuten he häipyisivät. Mutta miksei samoja rahoja voitu maksaa ilman jälkilisäyksiä ja petosta todella tehdystä työstä? Kerran hän menetti malttinsa ja nousi vastustamaan sitä ja muuta valhetta virallisessa tuotantoneuvottelussa suurten päälliköiden läsnä ollessa. Salissa monet hymyilivät hiljaa, ja puheenjohtaja totesi lyhyesti: "Toveri Karhu, tähän tiedätte, että koko meidän tieosuutemme, myös teidän rataosuutemme, osallistuu sosialistiseen kilpailuun ja kamppailee suurten tuotantolukujen puolesta." Veljeni sanojen mukaan sellaisen jälkeen voi ainoastaan rynnätä ulos salista, ostaa

votkapullon ja juoda itsensä pökerryksiin. Sellaista tuotantolukujen suurentelua ei harjoittanut ainoastaan Sortavalan tiepiiri, vaan koko valtava maa. Tietyöntekijänä hän pelkäsi, että petoksen jatkuessa ei voitaisi välttyä junaonnettomuuksilta. Onneksi hän ei ollut enää näkemässä koko maan katastrofia. Hallituksen myöhästyneistä tunnustuksista, marsalkkojen muistelmista ja sotahistorioitsijoiden töistä, taiteellisista dokumenteista ja rivimiesten todistuksista olemme nyt saaneet tietää, että sodassa se kirottu "pokazuha", määrättömän kunnianhimoisten sotapäälliköiden intohimo antaa todellisen sijasta se mitä haluttiin, johti satojen tuhansien ihmisten täysin turhaan kuolemaan.

Me suremme kaatuneita ja yritämme puhdistautua entisestä vanhasta valheesta, mutta emme huomaa, sisältääkö nykyinen elämämme — traagisen Afganistanin jälkeen — vuorostaan uusien sotateattereiden esittämän uuden valheen.

2. Itsestäni seitsemäntoistavuotiaana

Veljeni oli minua 15 vuotta vanhempi — nuorena ero oli valtava, suorastaan mittaamaton. Kuuntelin tarkkaavaisesti hänen sodanjälkeisiä kertomuksiaan, eikä se johtunut pelkästään kunnioituksesta ikää kohtaan — niissä oli kypsän ihmisen kärsimyksen kautta saavuttamaa kokemusta, jota saattoi josain suhteessa verrata omaani, joka tosin ei ollut yhtä monipuolista ja vakuuttavaa. Hän oli sitä paitsi ollut rintamalla ja päättänyt sotaretkensä Saksaan, mutta minä olin jäänyt selustaan rakennuspataljoonalaiseksi, joka ei ollut oikeasti ruudin käryä haistellutkaan.

Muistan, miten minulle noin kymmenen—viisitoista vuotta sitten lähetettiin kutsu Poventsan keskikoulusta, jonka päätin vuonna 1941. Minua kutsuttiin sen koulun käyneiden veteraanien ja nykyisten oppilaitten tapaamiseen kertomaan viime mainituille sodasta. Minun oli kieltäydyttävä tapaamisesta vaikka tiesin, että vain harvat meistä vuonna 1941 koulun lopettaneista olivat vielä elossa. Kutsuiltahan odotettiin kertomuksia omista uroteoista, taistelukentällä osoitetusta sotasan-

karuudesta, jotka olisivat saaneet pikkupoikien silmät loistamaan, mutta mistäpä minä olisin voinut heille kertoa? Siitäkö, että minut pian kutsuntojen jälkeen vapautettiin kenttäarmeijasta, johtuiko se sitten suomalaisesta sukunimestäni vai jostain muusta? Mutta tuskinpa minua ainakaan sen takia kutsuttiin siihen tapaamiseen koululaisten kanssa.

Sain kouluni käytyä Poventsassa juuri ennen sotaa, saimme päästötodistukset suunnilleen viikkoa ennen sen alkamista. Olen syntynyt 27. marraskuuta 1923, ja olin silloin 17-vuotias. Vanhempani olivat niin sanottuja erityissiirtolaisia, jotka oli karkotettu kun inkeriläiset talonpojat joutuivat pakko- luovuttamaan omaisuutensa, eikä meille kuulunut tavallisia neuvostopasseja, joilla olisimme voineet vapaasti muuttaa maan sisällä. Mutta tiesin jo silloin, että poikkeus voitiin tehdä niiden karkotettujen lasten kohdalla, jotka halusivat koulun jälkeen jatkaa opiskelua muiden kaupunkien yliopistoissa ja instituuteissa. Ylemmillä luokilla tämä tieto lisäsi ennestäänkin opiskeluhalujani — tahtoin tulla sivistyneeksi ja tavalliseksi neuvostokansalaiseksi jolla olisi tavallinen passi. Neuvostoliitossa 16 vuotta täyttänyt henkilö voi saada passin, mutta minä sain sen vasta käyttäni loppuun kymmenluokkaisen koulun.

Niinpä heti koulun päättäjäsillanvieton ja päästötodistusten jakamisen jälkeen lähdin Leningradiin etsiäkseni aluearkistosta kirjan, johon syntymäni oli rekisteröity ja saadakseni vastaavan todistuksen, joka oli välttämätön passin saamiseksi. Arkiston työntekijä vetosi valtavaan työmääräänsä ja siihen, että minun rekisterikirjani saattoi lojua jossain pimeässä kellarissa, mutta minä rukoilin häntä — tarvitsin vapautta, ja hyväntahtoinen nainen antoi minulle samana päivänä haluamani todistuksen.

Mutta kohtasin mitä hirvittävimmän esteen — sota alkoi minun ollessani Leningradissa. Ensimmäisinä päivinä ihmiset eivät ehtineet vielä pelästyä, vielä vähemmän siinä inkeriläiskylässä, jossa olin sukulaisten luona. Sunnuntai-iltana — sodan ensimmäisenä päivänä — lähdin serkkuni kanssa tansseihin kolmen kilometrin päähän naapurikylään. Maantiellä huomasimme sotilasryhmiä, jotka olivat pystyttäneet jotain ilmatorjuntakonekivääreiltä näyttävää. Muualla ympärillä

vallitsi hiljaisuus ja rauha, tanssit pidettiin, vieläpä silloin polttamattomassa luterilaisen seurakunnan kirkossa, joka ei ollut toiminut enää pitkään aikaan jumalanpalvelusten kielämisen jälkeen.

Harvat, ja kaikkein vähiten minä, saattoivat arvata pian tulossa olevien vaikeuksien määrää, varsinkin leningradilaisille. Lähdin vasta muutaman päivän kuluttua sähköjunalla kaupunkiin ostamaan paluulipun Murmanskin suuntaan. Mutta paniikki tuntui jo asemalla, siellä oli valtava joukko ihmisiä, jotka olisivat halunneet lähteä. He pyörivät kassalta toiselle, lippuja ei enää myyty, ja puhuttiin, ettei matkustajajunia enää kulkisikaan, vaan kaikki oli varattu sotilaille. Joku kertoi minulle, että pohjoiseen voi matkustaa vesiteitse vaikka rahtilaivassa, ja minä juoksin rahtisatamaan, jossa sovin asiasta erään pienen purkin miehistön kanssa ja samana iltana lähdin kohti määränpäätäni reittiä Neva—Laatokka—Syväri—Ääninen. On turha sanoakaan, että niinä päivinä en vielä ymmärtänyt, miten vähältä piti etten joutunut jäämään pitkäksi aikaa Leningradiin ja saartorenkaaseen — sitä ehdin ajatella myöhemmin.

Palattuani Poventsaan sain nopeasti passin piirikeskuksessa Karhumäessä — ja sen lisäksi kiinnitystodistuksen piirin sotilaskomissariaatista, jossa minut kirjattiin mahdolliseksi sotapalveluksen suorittajaksi. Minulle ei kerrottu mitään pian tulossa olevasta kutsusta armeijaan, ja kun vielä naiiviuttani kysyin, voisinko matkustaa jonnekin opiskelemaan, ei siihenkään vastattu.

Olin kaksi kuukautta linnoitustöissä — kaivoimme pommisuoja, autoimme korjaamaan yhden vihollisen ilmavoimien tuhoaman patoaukon Vienan—Itämeren kanavassa. Sitten 6. syyskuuta vuonna 1941 päätin vielä kerran ilmoittautua piirin sotilaskomissariaattiin ottaakseni selvää, mitä minun pitäisi tehdä ja mihin valmistautua. Ajatus mahdollisesta opiskelusta oli jo hiipunut mielessäni, muttei kokonaan sammunut. Oletin varmaankin, ettei minua voitaisi ottaa armeijaan joko ikäni puolesta, enhän ollut täyttänyt kahdeksaatoista, tai sitten jonkin muun syyn vuoksi, enkä siten halunnut tuhlata aikaa turhaan, halusin kovasti opiskella.

Sotilaskomissariaatissa minulta otettiin uuden uutukainen passini siihen lisättyine

todistuksineen ja sanottiin, että siitä hetkestä lähtien olin mobilisoitu ja lähtisin Karhumäessä sijaitsevaan reservirykmenttiin myöhempää palvelua varten. Kysyin, voisinko matkustaa muutamaksi tunniksi Pindušin kylään (kahdeksan kilometrin päähän Karhumäestä) jossa vanhempani asuivat silloin, mutten saanut lupaa. Silloin pyysin luvan soittaa taajaman keskukseen, jotta vanhemmilleni ilmoitettaisiin, missä olin ja minne lähtisin. Äiti tuli illalla, etsi minut reservirykmentistä, hyvästeli kyönelehtien sotilaitten nähdessä ja jätti hiukan ruokaa — sen koommin en enää koskaan nähnyt äitiä: hän kuoli ollessaan evakuoituna Kirgisiaan vuonna 1944, vähän ennen kuin minun onnistui monimutkaisten kiertoteiden kautta saada selville, mihin vanhempani oli evakuoitu. Kun sitten sodan jälkeen matkustin itse Kirgisiaan ja sain tietää, että sinne oli evakuoitu Karjalasta monien inkerinsuomalaisten "erityissiirtolaisten" perheitä, joiden joukossa oli ollut monia kutsuntaikäisiä nuoria, jotka olivat koko sodan ajan työskennelleet Kirgisian sovhooseissa, silloin ymmärsin, että ellen olisi mennyt silloin 6. syyskuuta 1941 Karhumäen piirin sotilaskomissariaattiin, minut olisi kahden viikon kuluttua lähetetty evakkoon yhdessä heimolaisten kanssa, ja olisin saanut viettää koko sota-ajan Kirgisian kastelutavilla hampuviljelmillä, missä pohjoisen asukkaat kärsivät kuumuudesta ja melkein kaikki sairastivat malariaa, jota kaikki vanhat ihmiset eivät kestäneet, eivät myöskään vanhempani. Isäni kuoli vuotta ennen kuin äitini.

Mutta kaikesta tästä sain tietää vasta paljon myöhemmin. Syyskuussa 1941 minun vielä nuorena elämässäni tapahtui muutos, minut kutsuttiin armeijaan. En usko nyt, että se hämmästytti tai yllätti minua, olinhan valmistautunut siihen henkisesti, halusin sitä suorastaan kärsimättömästi. Pitää ymmärtää jollain tavoin loukattua ihmistä, jolla ei ole täysiä oikeuksia, etenkin jos hän on nuori ja janoaa vahvistusta itseluottamukselleen. Lapsuudesta lähtien, jo karkotuspaikassamme Hiipinässä, Kuolan niemimaalla, kun pioneerien omaelämäkerroissakin minun kaltaisiani piti virallisesti nimittää "kulakin lapsiksi", ihmissielussa kypsyy vastalause ja halu osoittaa hintaan mihin hyvänsä, ettei ole mui-

ta huonompi vaan ehkä jopa parempi. Tällainen jatkuva haavoittaminen voi myrkyttää kaiken elävän lapsessa, alentaa ja saastuttaa hänen sielunsa, mutta se voi myöskin vahvistaa sitä: älä anna periksi mistään hinnasta, näytä, että he saavat pettyä luullessaan sinua loukatuksi ja säälimisen arvoiseksi. Minun sotapalveluksenikaan ei sujunut ilman muistutuksia tästä elämän juurruttamasta loukkauksesta ja vastalauseesta. Kiihkeän itsetuntonsa vallassa oleva 17-vuotias nuorukainen voi olla jopa tyytyväinen, kun hänelle vihdoinkin luovutetaan kivääri ja hänet lähetetään sotaan.

Mutta pääasiallinen valtiollinen syy siihen, miksi sotakomissariaatti kiirehti niin kovasti minun suhteeni, alkoi osittain valjeta minulle jo reservirykmentissä, joka sillä hetkellä koostui lähes kokonaan entisistä vangittuina olleista rikollisista, jotka oli juuri vapautettu leireiltä sillä ehdolla, että he olivat valmiita lähemään rintamalle puolustamaan isänmaata. Komppaniassa, johon minut otettiin, sellaisia alokkaita oli noin 90 prosenttia, ja siellä sain ensi kertaa tutustua leiriläisten tapoihin. Kouluaikoina Poventsassa olin nähnyt vankikolonnia vain kaukaa, ja koulun asuntolassa kasvinkumppaneitteni joukossa oli leirin vartijoiden lapsia — leirejähän Vienanmeren kanavalla riitti. Poliittisista vangeista tuskin ketään otettiin armeijaan. Oli aivan toivottomia ihmisiä, joiden kanssa seurusteleminen oli aikamoinen koettelemus. Olin kuullut venäläistä kiroilua ennenkin, mutta heidän suussa se saavutti niin hienostuneita muotoja, että alkuaikoina heidän kielensä oli minulle yksinkertaisesti käsittämätöntä, moni asia tuntui aiheettomalta loukkaukselta. Heille minun kaltaiseni olivat vain vasta kuoriutuneita keltanokkaisia kananpoikia, joita ei kannattanut sen kummemmin huusata, ja he pommittivat meitä häpeilemättä leiriläisten mojovilla kirouksilla. Hämmästyttävintä oli, että joitakin heistä nimitettiin ryhmänjohtajiksi ja jopa apulaisjoukkueenjohtajiksi, ja heidän komentokielensä oli yhtä hienostunutta. Täytyy tunnustaa, että joskus me keltanokat nyhkimme salaa joko aiheellisten tai aiheettomien loukkausten takia. Meikäläisten joukkoon oli osunut myös omalla tavallaan tunteellisia ihmisiä, jotka kertoivat mielellään iltaisin kutkuttavia tarinoita rosvoista tai sitten he kertoivat kuulijoit-

keskuudessa yhtä suosittuja juttuja kausittain lukemistaan seikkailukirjoista ja niiden kreiveistä ja kreivittäristä. Sellaisia kertojia arvostettiin ja heitä suostuteltiin jatkamaan. Minultakin kyseltiin, muistaisinko jonkin jännittävän kirjan, mutta sellaista yleisöä varten olisi tarvittu erityisen hyvät kertojan lahjat, joita minulla ei ollut.

Ihmiset olivat samanlaisia myös armeijan lääkintämiesten kursseilla, joille meidän rykmentistämme lähetettiin satakunta parhaiten luku- ja kirjoitustaitoista. Kurssit alkoivat Petroskoissa, josta ne rintaman tullessa lähemmäksi siirrettiin Karhumäkeen. Siellä sairaalarakennuksissa ja paikallisen terveyskylpylän tiloissa sijaitsivat sotasairaalat, joissa olevia haavoittuneita meitä opetettiin hoitamaan. Sodan veriset kasvot paljastuivat meille käydessämme ensimmäisiä kertoja vaikeasti haavoittuneiden huoneissa, näimme riveittäin nuoria miehiä, joilta oli amputoitu raajoja, jotka olivat haavoittuneet kuolettavasti vatsaan, kuulimme ilmarinnan aiheuttamaa kuolinkorinaa, ja oli vaikea tottua siihen kaikkeen ja tukahduttaa hermostuneisuus ja pahoinvointi. Eräs vaikeasti vatsaan haavoittunut, aivan harmaankalpea ja ilmeisesti kuolemaa tekevä noin 30-vuotias mies kysyi minulta heikolla äänellä, miten vanha olin. Vastaukseni ja kaikkea muuta kuin sotilaallinen ulkonäköni pahoittivat hänen mielensä, hän sanoi, että oli nähnyt samanikäisiä etulinjassa ja että heidän olisi vielä parasta olla äitinsä luona.

Mutta rintama lähestyi jo Karhumäkeäkin, eikä meillä ollut enää aikaa opiskella, kannoimme vuorokaudet ympäri haavoittuneita sairaaloista sairausjuniin evakuoitaviksi kauas selustaan. Alussa vaunut olivat vielä erityisiä hyvin varustettuja matkustajavaunuja, pareissa oli jousitukset, mutta sitten alkoi tulla tavaravaunuja kaksikerroksisine lavareineen, ja aivan viimeisinä päivinä ennen kaupungista lähtöä haavoittuneita tuotiin jo suoraan etulinjasta, heitä laskettiin jopa suoraan vaunujen lattioille, ja viimeisen sairausjunan mukana lähdimme mekin. Ylikuormitetussa vaunussamme eräs haavoittunut voihki koko yön valittaen sietämätöntä kylmyyttä silvotussa jalassaan, ja minä kyykin hänen vieressä lupailen avuttomasti jotenkin lämmitteä hänen jalkaansa.

Karhumäestä etelään rata oli jo poikki, ja kiertotiemme kulki pohjoiseen Obozerskin ja sitten Vologdan kautta länteen ja Ojatin asemalle. Matkamme kesti kokonaisen kuukauden ja useiden pitkien pysähdysten aikana kannoimme haavoittuneita muista junista selustan sairaaloihin. Vain hyvin harvoin opiskelimme härkävaunuissamme, kaikki tapahtui valtavassa kiireessä. Lopulta kun olimme jo rintamavyöhykkeellä Syvärin alueella, jäimme pois junasta täydentämään vielä hiukan opintojamme, jotta voisimme valmistautua kokeeseen. Siinä piti pääasiassa osata tehdä erilaisia siteitä, lastoittaa murtumia ja tyrehdyttää runsas verenvuoto puristussiteellä. Meitä opetettiin antamaan tärkeimmät pistokset, joita meidän olisi pitänyt antaa toinen toisillemme, mutta minä pistelin itse itseäni luottamatta muihin.

Tuli kokeen aika, kaikki meni hyvin, ainoastaan sotaväen yksikköihin jakamista seurannut komentaja kysyi minulta:

— Sinä kun olet suomalainen, niin et kai ammu merkkiraketteja viholliselle, jos joudut etulinjaan?

En tiennyt vielä silloin, että hän oli erikoisosaston vastavakoilija, mutta jopa hänenkin suustaan moinen oli aivan liian karkeaa, kuin piiskan sivallus päin suojaattomia kasvoja, ja siitä olisi voinut alkaa ulvoa. Vaistoten tilanteen kiusallisuuden ja säälien tentittävänä olevaa, eräs komission naislääkäri kiiruhti sanomaan: no mitä te nyt, kyllä hänen kanssaan kaikki menee hyvin, siis muka etten ampuisi raketteja. Siitäkin häntä voi tietysti kiittää.

Nykyisessä elämäntilanteessamme muuten, kun ennen yhtenäisen maan osat ovat eronneet ja kun ihmisjoukot muuttavat sinne sinne nenä näyttää, moiset ennen sotaa syntyneiden poikasten kokemat loukkaukset ja märkänäppylät tuntuvat aivan turhanpäiväisiltä, ikään kuin lastentaudeilta sekä suorassa että kuvaannollisessa mielessä. Sanothepa mitä tahansa, niin käsite isänmaa on meidän päivinämmä kärsinyt suuren inflaation, monetkaan eivät nykyisin arvosta isänmaallisuutta, itse sanaankin liitetään usein siihen sopimattomia merkityksiä, joista jokainen tydyttää vain yhtä tahoja, muttei muita. Pitkän ideologisen konformismin kauden jälkeen tällaiset monimutkaiset ristiriitaiset arvojen uudelleen arvioinnit ovat yllättäneet

meidät, olemme vasta alkaneet tottua niihin, vaikka maailmassa on tapahtunut sellaista jo pitkän aikaa: on ollut sekä edestakaisia muuttoaaltoja maasta toiseen, että valtiollisten ideologioiden haaksirikkoja, yksittäisten ihmisten sosiaalisen ja kansallisen mentaliteetin dramaattisia murtumisia.

Omana aikanaan kirjailija Väinö Linna, jonka teokset ovat huomattavassa määrin edistäneet Suomessa aina sodan loppuun saakka vallinneen puolivirallisen ideologian uudelleenarviointia, todisti, etteivät uudet sukupolvet enää tyydy siihen, että vaaditaan vain uhrautuvaista sotapalvelusta — he esittävät itsekin vaatimuksia isänmaalle vaatien ihmisarvoista elämää ja kansalaisyhteisyyttä.

Mutta kuitenkin kaikista muutoksista ja muuttuvista nyansseista huolimatta käsite synnyinmaa sisältää jotain pysyvää, johon ihminen luontaisesti liittyy parhaimman toivonsa ja jota ilman hänellä on hyvin vaikeaa.

Tänään ymmärrämme, että sotaa edeltänyt synnyinmaa-ihanteemme oli liian kaipa-alainen ja tislaturu proletaarinen. Lapsina lauloimme: "Hulmutkaa nuotioina siniset yöt, olemme pioneereja, työläisten lapsia." Meihin ahdettu isänmaallisuus oli rajattoman uhrautuvaista: "Käymme rohkeasti taisteluun neuvostovallan puolesta ja kuolemme yhtenä miehenä."

Kun puhutaan sotaa edeltäneen sukupolven mentaliteetista, niin on kuitenkin otettava huomioon ja ymmärrettävä, että noissa lauluissa oli sellaista romantiikkaa, jota mikään myöhempi ironia ei voi pyyhkiä pois. Jostain syystä en ole valmis nauramaan enkä halua nauraa omalle sukupolvelle, sen kohtalo oli liian traaginen, riittää kun ajattelee sitä kahta prosenttia joka jäi eloon.

Traagisuus oli sen omissa toiveissa ja uskomuksissa. Valitettavasti ihmiskunnan historiassa jopa kaikkein parhaimmatkin hyvyyden ja oikeudenmukaisuuden ihanteet ovat niitä tarkistettaessa osoittautuneet yksipuolisiksi ja kuihtuneiksi ja niiden toteuttaminen on johtanut umpikujaan. Yhteiskunnan hyvyyksien anarkistista tasanjakoa kannattanut pikkuporvarillinen sosiologi ja filosofi P. J. Proudhon esitti 1840 kuuluisan väitteen: "Omaisuus on varkautta." Myöhemmin, vuonna 1884, suomalainen kirjailija Sakari Topelius käytti tätä Proudhonin määritelmää ru-

nossaan Kommunismens vagga (Kommunismien kehto) varoittaakseen omistavia luokkia osattomien mahdollisesta kostosta. Historian opetuksista välittämättä jumaloimme jälleen omaisuutta kuvitellen ja toivoen tekemmme kaikista rikkaita, mutta toistaiseksi tulos on aivan päinvastainen. Nuriinpäin käännetty yhteiskunnallisen kehityksen yksipuolisuus ilmenee pienissäkin seikoissa. Entinen pioneiriromantiikka leirinuotioineen ja punaisine paholaisineen oli yksipuolisempaa, mutta onko tämän päivän laulujen kaikkien kornettien ja luutnanttien valkokaartilaisromantiikka monipuolisempaa?

Halusin sanoa tämän kaiken siksi, ettei minun sukupolveni vilpittömyys joutuisi epäilyn alaiseksi. Johtuivathan yllä mainitsemani loukkauksetkin juuri siitä, ettei tuhansien minun kaltaisten vilpittömyyteen luotettu — se oli meidän onnettomuutemme yleisen epäluulon aikakaudella.

Meille opetettiin uhratuvaisuutta ja yleensä ottaen menestyttiin siinä. Varsinkin kun sodassa tapahtui yhä traagisempia käännteitä, ja sen tiedettiin kestävän kauan, sotilaiden oli totuttava ajatukseen todennäköisestä kuolemasta.

Mutta epäluuloisuudenkin vallitessa osoitautui, että siinäkin noudatettiin jonkinlaista poliittista valintaa ja luotettavuuden asteikkaa, johon jouduimme törmäämään käytännössä.

Kun meitä kiireisen kokeen jälkeen jaoteltiin, niin kävi ilmi että kolmisenkymmentä kurssilaista, minä heidän joukossaan, oli määrätty erääseen jalkaväkidivisioonaan Lotinapellon lähelle (se taisi olla 314. divisioona). Niistä kolmestakymmenestä kaikki muut jaettiin komppanioihin ja pattereihin ja lähetettiin etulinjaan, vain minut jätettiin divisioonan esikuntaan, ilmeisesti suomalaisen sukunimen takia. Huomasin pian, että minua oli tavallaan onnestanutkin, jos ajatteli muutamia esikuntaelämän mukavuuksia ja eloonjäntimahdollisuuksia, mutta kysyin: miksi juuri minun suhteeni menetellään näin, eikä jollain muulla tavalla? Miksi entisiin rikollisiin (ei poliittisiin) luotetaan, mutta minuun ei, edes henkilökohtaista asetta ei annettu? Ja kuitenkin pitkien junamatkojemme aikana jotkut vapautetuista rikollisista karkasivat, he yksinkertaisesti vain katosivat.

Tulin divisioonan esikuntaan vuoden 1941

marraskuun puolivälissä; täytin pian 18 vuotta ja tulin siis virallisesti täysi-ikäiseksi. Minut määrättiin divisioonan lääkintäpäällikön apulaiseksi; asuimme jopa samassa esikuntakorsussa, vaikka minulle hän olikin melko suuri päällikkö. Aluksi meidän kanssamme asui vielä sotilaslääkäri, jo lähes 50-vuotias mies, joka hoiti kansliaa, mutta sitten hänet komennettiin jonnekin muualle, ja kanslian hoito siirtyi minulle, kun kävi ilmi, että osasin kirjoittaa virheettömästi. Pian lääkintäpäällikkökin vaihtui, noin 50-vuotiaan ja melko sulkeutuneen sotilaslääkärin tilalle tuli 37–40-vuotias mies, josta pidin kovasti hänen seurallisen tasaisen käytöksensä vuoksi. Hänen sukunimensäkin on jäänyt mieleeni: Žavoronkov, etu- ja isännimeä en muista varmasti, mutta se taisi olla Aleksandr Ivanovitš.

Aluksi tehtäviini kuului lämmitteä kamina korusssa, siivota ja kantaa vettä, tuoda päällikölle ruokaa kenttäkeittiöstä sekä joskus vaihtaa siteitä haavoittuneille ja antaa yksinkertaisin lääkitys. Kun kanslianhoito uskottiin minulle (mistä hämmästyin kovasti, koska papereissa oli leima "salainen"), sellaiset tehtävät tulivat sivuasioiksi. Päällikön poissa ollessa — ja hän olikin jatkuvasti, aamusta iltaan kierroksella divisioonan eri yksiköissä — lähetit toivat meidän korusuome rykmenttien jokapäiväisiä ilmoituksia sairaiden ja haavoituneiden määristä ja siirroista; tämä tapahtui tavallisesti iltapäivällä viiden kuuden aikoihin, ja ilmoitusten perusteella minä tein yhteenvedon koko divisioonan tilanteesta, laskin kaiken ja kirjoitin puhtaaksi, konseptit poltin uunissa. Sitten odotin päällikön paluuta joskus puoleen yöhön, ehdin torkahtaakin; palattuaan päällikkö tarkasti kiireesti yhteenvetoni ja allekirjoitti sen, minkä jälkeen juoksin viemään paketin divisioonan esikunnan erikoisosastolle, joka lähetti tiedot seitsemännen armeijan esikuntaan. Sama toistui joka päivä, opin työni nopeasti ja tutustuin lähetteihin, jotka toisinaan viipyivät hetken lämmittelemässä uunin luona ennen paluumatkaa. Päällikkö oli minulle ystävällinen, hän ei milloinkaan huutanut komentoja, alkoi monesti jutella aamuteen ääressä, ja pelkästään sen yksinkertaisuuden vuoksi kunnioitin häntä kovasti, hän säilyi pitkään mieleksäni esimerkkinä todella sivistyneestä ihmisestä. Siinä iässä minua varmaankin viehät-

ti tuossa ikänsä puolesta isäkseni kelpaavassa mieheissä eniten hänen korrektiutensa ja kohteliaisuutensa, hyväntahtoisen alentuva suhtautumisensa nuoreen sotilaaseen, sekä silloin, kun hän näytti, miten oli parasta laittaa side, että silloin, kun hän opetti keittämään makunsa mukaista teetä.

Tietysti hän tiesi, minkä vuoksi minut oli jätetty divisioonan esikuntaan, vaikkon koskaan kuullut häneltä vihjaustakaan siitä. Mutta itse en voinut olla ajattelematta sitä, ja sopivan tilaisuuden sattuessa yritin aina uudelleen varmistua siitä, miten minuun oikeastaan suhtauduttiin.

En saanut päällystöltä mitään erityisiä huomautuksia. Joskus minut suomalaisena määrättiin erityistehtäviin. Minua pyydettiin esimerkiksi opettamaan esikunnan etelästä kotoisin oleville upseereille hiihdon alkeita.

Kerran yöllä — se oli joko aivan marraskuun loppua tai joulukuun alkua vuonna 1941 — minut herätettiin ja käskettiin hankkiutua nopeasti valmiiksi ja lähteä pikälähetin matkaan. Hän ei ollut tavallinen sotamies, vaan upseeri (vaikkei Puna-armeijassa vielä silloin käytettykään upseeri-sanaa, upseerin arvot otettiin käyttöön myöhemmin). Minut vietiin yhteen esikuntakorsuun, joka osoitautui divisioonan komentajan korsuksi ja joka oli suurempi ja moottorin tuottaman sähkövalaisema. Näin komentajan silloin ensi kertaa, ja hänen seurassaan oli vielä muutamia ylempiä johtajia. Lattialla parien päällä makasi haavoittunut suomalainen lentäjä, joka oli juuri saatu vangiksi. Sain kuulla, että minut oli kutsuttu tulkkiksi sotavangin kuulusteluun. Hän oli vielä aivan nuori, ja hänelle tehdyistä kysymyksistä selvisi, että edellisellä viikolla suomalainen tiedustelulentokone oli useaan kertaan lentänyt meidän asemiemme ja lähimpien selustan tukikohtien yli; sitä oli ammuttu, mutta tuloksetta, koska se oli ilmestynyt odottamatta. Mutta sitten oletettavasti sama kone oli palatessaan saanut osuman yksittäisistä kiväärinlaukauksista aivan rintamalinjan läheisyydessä, vain muutaman sadan metrin päässä siitä. Kone oli tehnyt pakkolaskun lumiselle aukealle, kaksi lentäjää oli säilynyt vahingoittumattomana ja ammuttuaan merkkiraketin lähtenyt pyrkimään kohti omiaan. Mutta meikäläiset olivat ehtineet ajoissa, ja seuranneessa am-

muskelussa toinen lentäjä oli saanut surmansa ja toinen vangittu. Mutta merkin saatuaan vihollinen avasi kranaatinheitintulen ja tuhosi lentokoneen. Vangittua lentäjää kuulusteltiin heti rykmentin esikunnassa ja nyt haava häthätää sidottuna hänet oli tuotu divisioonan esikuntaan.

Olin huono tulkki, en hallinnut erityistä sotaterminologiaa eikä minulla ollut alkeellisiimpiakaan tietoja Suomen armeijasta. Koulussa sain viisi vuotta opetusta suomen kielellä, minkä jälkeen opetuskielenä oli ollut venäjä, ja suomen kieleni oli tavallaan pysähtynyt alkeisasteelle, jossa sen kehittyminen ei ainoastaan loppunut, vaan jossa se jopa taantui. Ymmärsin tämän vasta jälkeenpäin, mutta silloin ihmettelin kielellistä avuttomuutta, jollaista en olisi odottanut itseltäni. Mutta jotenkin siitä selvittiin, kun minun lisäksi apuun kutsuttiin vielä eräs karjalaismies. Kuulustelu ei kestänyt tuntia kauempaa. Vanki vastaili kysymyksiin haluttomasti ja yksisanaisesti; hän kieltäytyi kertomasta mitään häneltä löytyneestä kartasta, johon oli tehty merkintöjä, ja vetosi siihen, että se oli hänen esimiehensä kartta ja hän itse oli ensimmäistä kertaa lähtenyt suorittamaan tätä tehtävää. Haava huolestutti häntä selvästi, ja hän kyseli, vietäisiinkö hänet pian sairaalaan ja mitä hänelle yleensäkin tulisi tapahtumaan. Divisioonan komentaja päätti kuulustelun ja vankia lähdettiin viemään sairaalaan ja edelleen armeijan esikuntaan.

Toinen niinä kuukausina mieleeni jäännyt tapahtuma oli divisioonan komentajan kuolema — juuri traagisen kuoleman vuoksi hänen nimensäkin on painunut mieleeni: divisioonan komentaja Kovalev (tosin en takaa että se olisi oikein, onhan siitä kulunut jo yli puoli vuosisataa). Hän kuoli yhdessä kahden muun komentajan kanssa tykistörykmentin tähtystyspaikalla. Se sijaitsi aivan Syvärin rannalla vanhan kivisen saunarakennuksen ullakolla. Silloin puolustuslinja oli jo vakiintunut, vihollinen joen vastarannalla oli ehtinyt tutustua meidän asemeimme ja huomata mainitun tähtystyspaikan, tarkkaili niitä, ja kun paikalle tuli isompi ryhmä johtajia, joista kolme kiipesi ullakolle, alkoi tulitus suoralla suuntauksella. Divisioonan komentaja, tykistörykmentin komentaja ja tykistöpatteriston komentaja kaatuivat. Divisioonan esikunnassa keskus-

teltiin pitkään siitä, että se oli vaikeasti selitettävä ja kohtalokas erehdys: lähteä nyt päivän valolla vihollisen nähden kokonaisuena ryhmänä tähytyspaikalle ja maksaa siitä hengellään. Illalla kaatuneitten veriset ruumiit tuotiin esikuntaan, minun ja kahden muun sotilaan tehtävänä oli siistiä ne, kiinnittää siteillä runneltujen ruumiitten murskautuneet osat, ja seuraavana päivänä heidät haudattiin juhlallisesti sotilaallisin kunnianosoituksin.

Vastapäätä meidän pientä, parille kolmelle hengelle tarkoitettua korsuamme oli divisioonan tiedustelukomppanian valtava korsu. Joskus minut kutsuttiin sinne sitomaan pienempiä haavoja, ja olin tutustunut hiukan sotilaisiin. Kontrastin vuoksi mainitsen, että kerran meidän korsuumme vartijan saattamina tuotiin sidottaviksi kolme itseään ampuutta divisioonan putkasta; kaikki olivat haavoittuneet käteen, kuten tavallisesti kävi niille, jotka haavoittivat itseään tahallaan. Eräs noin 45-vuotias mies jäi mieleeni, hänen vioittunutta kättään oli hoidettu huonosti, kaksi sormea oli jo irti, enkä minä malttanut olla kysymättä, miten se oikein oli tapahtunut, mihin hän hyvin luontevasti ja jopa yksinkertaisesti ja valitellen vastasi: "Hulluus iski." Se oli minulle havainnollinen esimerkki siitä, että oli niitäkin, jotka itsehillinnän petäessä ampuivat itseään. Tämän tapauksen jälkeen kunnioitin tiedustelujoukkueen sotilaita vielä enemmän. Minulle he muodostivat eliittiryhmän, lähes joka ilta heiltä lähti ryhmiä suorittamaan tehtäviä, eivätkä kaikki aina palanneet. Vaikka Syväri-jokea pitkin kulkeva rintamalinja oli jo vakiintunut, niin tiedustelijoille asemasota ei tiennyt rauhaa, heidän piti yön pimeydessä ryömiä pitkin paljasta jäätä joen yli ja tunkeutua vihollisen etummaisiiin asemiin. Jos yritys epäonnistui, heidät yritettiin valoraketien ja konekiväärien ja kranaatinheitinten tulella erottaa omista joukoistaan. Joskus harvoin kun kävin iltaisin tiedustelijoitten korsussa jollain asialla, jostain melkein huomaamattomasta virheestä — lavitsoilla valveilla makaavien sotilaitten ahdistuneesta hiljaisuudesta, siitä miten he olivat syventyneet itseensä jonkin heille kaikille tärkeän asian edellä — saattoi päätellä, että yöllä heillä varmankin olisi edessään raskas ja vaarallinen retki.

Koska he olivat meidän naapureitamme,

puhuin heistä joskus lääkintäpäällikön kanssa aamu- tai iltateen aikana käymissämme lyhyissä keskusteluissa. Tuntien vaistomaisesti oman asemani epämääräisyyden uskaltauduin kerran sanomaan, puolitosissani ja edes uskomatta sellaiseen mahdollisuuteen ja ainoastaan haluten kuulla vastauksen: "Entä jos pyrkisin lääkintävastaavaksi tiedusteluun?" Päällikkö katsahti minuun, eikä ilmeisesti myöskään ottanut sanojani vakavasti, neuvoi mieluummin olemaan tunkeutumatta vaaraan ja lisäsi vielä, ettei palveluksesta saanut kieltäytyä, muttei siihen kannattanut myöskään tarjoutua.

Mutta helmikuussa 1942 epävarmuus päättyi: minut komennettiin kenttäarmeijasta selustaan. Sitä ei tietenkään sanottu heti, minun vain käskettiin lähteä kokoontumispaikkaan armeijan esikuntaan. Päällikköni hyvästeli minut, valitteli lähtöäni ja toivotti menestystä uudessa paikassa. Hän tuskin saattoi tietää, mikä se tulisi olemaan. Minä ja muut kaltaiseni, jotka pian tapasin, saattoivat vain arvailla, mitä oli tulossa.

Kokoontumispaikassa armeijan esikunnassa selvisi, että sinne oli kokoontunut noin 30 miestä, joilla oli suomalainen sukunimi. He olivat enimmäkseen hiukan minua vanhempia, mutta joukossa oli myös kaksi aivan nuorta luutnanttia uuden uutukaisissa päällystön univormuissa. He olivat ilmeisesti vastikään ehtineet valmistua oppilaitoksesta ja saapua joukkoihin, kun he joutuivat paluumatkalle. Kertomansa mukaan he olivat syntyneet ja kasvaneet Kronstadtissa, eivät ymmärtäneet sanaakaan suomea eivätkä olleet suomalaisen näköisiääkään, vaan tummaihoisia ruskeaveriköitä. Mutta heillä oli suomalaiset sukunimet, mikä sai meidät lopullisesti vakuuttuneiksi siitä, että juuri sukunimemme vuoksi meitä varten oli valmistettu jotain erityistä. Mutta nuoremmat luutnantit erotettiin pian meistä muista, jotka vietiin tavarajunaan ja lähetettiin itään.

3. Rakennuspataljoonan koetukset

Noin 50 kilometrin päässä Vologdasta, Grjazovetskin alueella, oli sovhoosin ympärille

muodostunut taajama (Bušuiha, ellen väärin muista), ja siellä sijaitsi eräs Leningradin rintaman lentokenttien rakennushallinnon pataljoonista.

Pian sodan alettua oli muodostettu uusia sellaisia pataljoonia vasta perustetun hallinnon alaisuuteen, ja niissä palveli alkuaikoina pääasiassa inkerinsuomalaisia, harvemmin Leningradin alueen eestiläisiä ja saksalaisia. Käsittääkseni heillä ei ollut mitään poliittisia rikkomuksia tilillään, vaan he olivat joutuneet sinne syntyperänsä perusteella. Myöhemmin, kun kaksi rakennuspataljoonaa yhdistettiin, tapasin serkkuni, joka oli ennen sotaa ollut tavallinen kolhoosilainen, suorittanut varusmiespalveluksensa, mutta joka sodan alettua oli joutunut rakennuspataljoonaan. Häntä ei sodan jälkeen päästetty palaamaan kotiseudulleen (harvoja poikkeuksia tehtiin sotavammaisille), niin että hän saattoi palata kotikyläänsä vasta 50-luvun lopussa vähän ennen kuolemaansa.

Oli yleensä ottaen epäselvää, ketet otettiin kenttäarmeijaan ja ketä ei. Saman perheen jäseniäkin kohdeltiin eri tavalla. Kuten olen jo kertonut, meistä neljästä veljeksestä vanhin palveli koko sodan ajan rintamalla. Toinen veli, Juho, evakuoitiin Komin tasavaltaan, josta hänet mobilisoitiin johonkin työastoon, ja siellä hän katosi jäljettömiin, todennäköisesti kuoli nälkään ja tauteihin, vaimo ei saanut mitään tietoja hänestä. Kolmas veli, Aleksander, oli sodan alkaessa heinätoisissa Arkangelin alueella karjalaisen tuotantoyrityksensä määräyksestä, ja sieltä hänet lähetettiin metsätyömaalle ilman määräystä armeijaan sekä ilman poistumislupaa. Hänen onnistui pysyä hengissä ja hän palasi Karjalaan jossa eli vielä yli 40 vuotta.

Muut perheet kokivat samanlaisia kohtaloita. Tunsin inkerinsuomalaisia, joukossa sukulaisiani, jotka palvelivat koko sodan ajan rintamalla tykistörykmenteissä. Mutta samalla monia lähetettiin pois kenttäarmeijasta, kuten minut ja kumppanini, ja viime hetken asti vältettiin kertomasta, minne heidät lähetettäisiin.

Joukkueemme saapui määränpäähänsä myöhään illalla. Pimeässä öljytuikun valaistamassa suuressa kaksikerroksisilla lavitsoilla kalustetussa kasarmissa oli vaikea päättellä mitään. Olimme uupuneita tarvottuam-

me lumikinoksissa, ja kellahdimme nukku- maan niin pian kuin meille osoitettiin paikat.

Uudet tapahtumat alkoivat aamulla. Kovääninen huuto "Herätys!" toistui monta kertaa, ja se sai aikaan jotain liikettä, mutta kukaan ei erityisemmin kiirehtinyt nousemaan. Koko elämän rytmi tuntui täällä erilaiselta kuin rintamayksiköissä, varsinkin niissä, joissa annettiin koulutusta ja joissa kersantit vaativat salamannopeita reaktioita. Täällä nuorempia johtajia kutsuttiin apulaisjoukkueenjohtajiksi, he asuivat erillään, nousivat ennen yleistä herätystä ja kulkivat nyt lavitsojen välissä ravistellen niillä makaavia sotilaita, huutaen vihaisesti ja uhkaavina heitä sukunimeltä ja maustaen herätystä mojovilla kirosanoilla. Vähitellen miehet alkoivat hääriä, pukeutuivat hitaasti ähkien ja syljeskellen, kävivät ulkona ja peseytyivät jossain, minkä jälkeen kasarmissa kuuluikin jo pakkien räminä. Ne eivät olleet sellaisia kuin yleensä armeijassa, vaan suuria, jo melko nopeantuneita säilykepurkkeja. Miehet asettuivat pitkään jonoon lavitsojen väliin seinässä olevan jakeluluukun taakse odottamaan aamiaista. Höyrystä päätellen pakkeihin kaadettiin jotain hiukan epämääräistä. Kun tuli meidän vuoromme, selvisi, että se oli sameaa suolaista vettä, jossa uiskenteli muutama harva ryyini. Kuten meille pian selitettiin, koko päivän muona-annos koostui leipäannoksen lisäksi kahdesta tällaisesta vesiliemestä, jota ei voinut sanoa keitoksi, koska siihen annettiin vain 30 grammaa ryynejä ja saman verran suolaa eikä mitään muuta; mausteita tai lisukkeita ei ollut, ei perunaa, ei vihanneksia, ei pisaraakaan rasvaa, puhumattakaan lihaa tai kalasta. Laihaan harmahtavaan keittoon kuului normin mukainen 800 grammam leipäannos, joka annettiin edellisenä iltana kun olimme palanneet työstä, jottei aika olisi aamulla kulunut limppujen jakamiseen ja töihin lähtö näin viivästynyt. Leipäannokset syötiin kuitenkin jo samana iltana kun ne jaettiin, ja aamulla keitto hörpittiin tyhjään vatsaan. Nälkiintyneelle ihmiselle oli ylivoimaista välttää kiusaus ja olla syömättä kaikkea kerralla; pian aloin itsekin tehdä niin huolimatta lujista päätöksistäni syödä annos järkevasti vähitellen. Illan tullen ajatus leivästä ei antanut rauhaa, pienen palan jälkeen halusin syödä vielä toisen, ja illan mittaan tuli epätoivo-

vimmassa syötyä kaikki, muuten oli mahdollonta nukahtaa.

Ensimmäisten parin kolmen rakennuspataljoonassa vietety viikon aikana me kenttäarmeijassa kunnollisiin ruoka-annoksiin tottuneet elimme käytännössä pelkällä leipäannoksella, koska emme aluksi pystyneet juomaan pahanhajuista suolaliitkua — se vaati totuttelua ja todellista nälkiintymistä, jota raskaan työn tekijöitten ei kauan tarvinnut odottaa.

Kun saattoi tarkastella ihmisiä päivän valossa — ei puolipimeässä kasarmissa, vaan ulkona pakkassäässä lentokenttää ympäröivien lumikinosten muodostamaa taustaa vasten —, niin on tunnustettava, että vaikutus oli masentava ja jopa pelottava, koska sama tulevaisuus odotti meitäkin aivan pian. Suurimmaksi osaksi ihmiset olivat äärimmäisen uupuneita, kasvot olivat harmaat ja silmät sameat, heidän liikkeensä olivat veltoja ja he olivat henkisesti väsyneitä. Meille kerrottiin, että talvella 1941—42 pataljoonasta oli kuollut nälkään jo kymmeniä ihmisiä, ja sen saattoi hyvin uskoa. Mutta sitä oli vaikea hyväksyä. On ymmärrettävää, että sodassa ihmisiä kaatuu taistelukentällä. Mutta oli vaikea saada mahtumaan ajatuksiinsa, että jonkun täytyi kuolla nälkään kaukana selustassa. Traagisimpia muistojani rakennuspataljoonasta on näihin päiviin saakka ollut nälkiintyneitten ihmisten hidas kuoleminen, he olivat enimmäkseen nuoria, mutta joukossa oli myös sellaisia, jotka elämänkokemuksestaan huolimatta eivät kestäneet ankaria koettelemuksia.

Kertomuksista päätellen kuolleisuus oli ollut suurimmillaan ennen meidän saapumistamme, mutta meidänkin aikanamme — jopa vuoden 1942 kesällä ja syksyllä — ihmisiä kuoli nälkään, vaikka silloin heitä yritettiin jo ruokkia hiukan paremmin: kerättiin nokkosia, annettiin enemmän ryynejä ja joskus jopa hiukan lihaa, mikäli metsälle määrättyjen onnistui kaataa hirviä. On helppoa olla jälkiviisai, mutta rakennuspataljoonalaiset puhuivat jo silloin: miksi kaikkien kuuden–seitsemänsadan ihmisen piti kärsiä nälkää vuoden aikana, kun ympärillä on tyhjä kolhoosin maat, joilla muutama kymmenen pataljoonalaista voisi kasvattaa sadon kaikille? Miksi esittää myöhästyneitä retorisia kysymyksiä

ja palata menneeseen — kysymyksiähän riittää nytkin, puoli vuosisataa voitokkaan sodan päättymisen jälkeen, kun sodassa olleille annetaan edelleen normien mukaisia ruoka-annoksia, joita lisäksi pidetään suurina sosiaalisina saavutuksina ja etuina.

Mutta palataanpa siihen helmikuiseen aamuun vuonna 1942, jolloin olimme muun pataljoonan kanssa lähdössä työhön. Monet kaikkein huonokuntoisimmista makasivat edelleen lavereillaan ja kun apulaisjoukkuueenjohtajat huusivat heitä nimeltä, he vastasivat, etteivät pysty nousemaan, koska ovat sairaita. Heille vastattiin jyrkästi, ettei lääkintäosasto ollut kirjannut heitä sairaalialle eikä heitä oltu vapautettu työstä — heidän nimiään ei ollut luettelossa. Myöhemmin palvelin itse pataljoonan lääkintäosastossa ja sain tietää, että päällystö oli asettanut ankarat rajat työstä vapauttamiselle — muuten lääkintämiehet olisivat voineet vapauttaa koko nälkäisen pataljoonan. Apulaisjoukkuueenjohtajien kiistat huonokuntoisten kanssa päättyivät joskus hirvittäviin näytöksiin, miehet kiskottiin ylälavereilta ja kengät ja vaatteet nakattiin perään, mutta sekään ei aina auttanut.

Talvisessa aamuhämärässä kello kahdeksalta kolonnat hankkiutuivat työhön. Siihen aikaan pataljoona rakensi lentokentälle, joka sijaitsi muutaman kilometrin päässä parakistamme, hirsisiä suoja lentokoneille. Hirsiseinät olivat kahden metrin korkuisia puoliympyrän muotoisia, ja ne piti suojata kokonaan mullalla. Talvi oli erittäin ankara, maa oli syvältä jäässä, meillä oli vain rautakanget, hakut ja lapiot, ja multa kuljetettiin ylös kottikärryillä, mitään teknisiä apuvälineitä ei ollut. Oli epämukavaa työskennellä armeijan mantteli päällä, ja tupakkataukojen aikana hikisiä miehiä alkoi palella. Toppatakkeja tai verkanuttuja emme olleet vielä hankkineet, työvaatteista rakennuspataljoonassa teki tiukkaa, ja puimme päällemme kuka mitäkin. Kaiken tämän seurauksena vilustuin ankarasti jo parin kolmen viikon kuluttua ja menin sairaosastolle. Minulla oli korkea kuume.

Sotilaslääkäri vastaanotti sairaat, joita oli paljon, keskustelu oli pakostakin lyhyt ja sen lopuksi sairas pyysi vapautusta työstä. Lääkäri ei voinut täyttää kaikkien toiveita, ja kun tuli minun vuoroni valittaa ankaraa heikkout-

ta, hän vilkaisi hiukan silloin vielä melko terveeseen näköisiin kasvojeni ja sanoi, että olisin työkuntoinen. Vastasin olevani kuumeessa ja pyysin kuumemittaria. Kuumetta oli nelisenkymmentä astetta, ja minut päätettiin saman tien siirtää sairaalaan, koska pataljoonassa epäiltiin alkavaa pilkkukuume-epidemiaa, ja sairastuneiksi epäilty oli eristettävä.

Seuraavana päivänä minut vietiin kuorma-reellä pieneen kyläsairaalaan, jossa sijait- si pataljoonan paikallaan pysyvä sairaala. Mäennyppylällä sijaitsevassa puisessa tönössä oli vain yksi huone ja siinä viisi sänkyä. Minulle löytyi paikka jäätyneen ikkunan vierestä, muut oli jo varattu.

Muutaman päivän kuluttua kuume laski, aloin tuntea vointini paremmaksi ja saatoin katsella tarkemmin ympärilleni ja todeta, että vaatimaton maalaissairaala sijaitsi hyvin kauriilla paikalla, ja kasarmin jälkeen kaikki näytti ihanalta. Minua huolestutti vain ajatus siitä, mitä tapahtuisi sitten, kun palaisin kasarmiin ja miten kestäisin sellaista elämää, viskattaisiinko minutkin ylälaverilta alas ja ajettai- siin työhön.

Mutta lääkärikerroksella kahdella potilaal- la todettiin selvä pilkkukuume, jonka koke- mattomampikin voi havaita. Tosin lääkärin ja apulaislääkärin välille nousi erimielisyyksiä, joita he eivät peitelleet potilailta. Lääkäri oli nuorempi, mutta hän vastasi virkansa puo- lesta pataljoonan yleisistä tartuntatautiasiois- ta. Hän viivytteli peläten ilmoittaa pilkkukuu- meen puhkeamisesta eri instansseille, mis- tä hänet olisi voitu rökittää. Lopulta tartun- nan saaneet kuitenkin vietiin aluesairaalaan, pian lääkärikin katosi jonnekin, ja meille kai- kille määrättiin pitkä karanteeni.

Jo silloin kun naapureiltani epäiltiin ensim- mäisiä kertoja löytyneen ihottumaa, aloin valppaasti metsästää täitä omista vuodevaat- teistani ja lähiympäristöstäni. Pataljoonan täitilanne oli huono, suorastaan hirvittävä. En ollut ikinä nähnyt niin paljon täitä muissa tai itsessäni sitten kun olin mennyt niin heikkoon kuntoon, etten jaksanut enää taistella niitä vastaan muulla tavoin kuin siten, että kiskot- tuani valtavassa kylmässä teltassa (jossa asuimme silloin myöhään syksyllä) alusvaat- teet yltäni hieroin niitä täineen päivineen me- tallitynnöristä rakennetun hehkuvan uunin kylkeen.

Bušuuhassa, johon aluksi asetuiimme, oli huono yleinen sauna, rakennuspataljoonalai- set peseytyivät siellä harvoin, eikä heidän vaatteitaan desinfioitu. Elämä kasarmissa ei antanut mahdollisuutta välttää tartunnoilta. Tähän täytyy lisätä, ettei maalla juurikaan ollut tapana saunoa, vaan talonpojat olivat ammois- ta ajoista asti tottuneet löylyttelemään lei- vinuunin luona ja sitten kaatamaan vettä pääl- leen.

Mutta herttaisen vaatimattoman harmaan kyläsairaalan kupeessa hiukan siitä erillään oli oma sauna, ja se oli suuri onni. Koska olin jo hiukan voimistunut ja olin karanteenissa, minut määrättiin auttamaan sairaalan lääkin- tätarkastajaa taistelussa täitä vastaan. Kei- timme padoissa kaikki alus- ja vuodevaat- teet, kuumensimme peitot, tynnyt ja vaatteet. Patjoja ja muita suurempia tavaroita varten meille jopa annettiin hevonen ja reki, jotta voisimme käydä desinfiointiasemalla.

Kaikkien vastusten ja surujen jälkeen ne aurinkoiset maaliskuun kuivat pakkaspäivät ympärillä kipinöivjne hankineen ovat jääneet mieleeni. Ympärillä oli niin valkoista ja ava- ra, oli niin helppo hengittää kasarmin tukah- duttavan ilman ja ympäröivien riutuneitten kasvojen jälkeen. Parinani oli nuori vjatkalai- nen poika ja meistä oli hauska ajella pitkin lumisia peltoja — nuoret saavat huvinsa pie- nestä. Halusimme elää kaikista vastoinkäy- misistä huolimatta.

Kerran karanteenimme aikana, kun olim- me jo ehtineet perusteellisesti puhdistaa ti- lamme, pataljoonankomentaja tuli meille sau- naan. Näin hänet ensimmäisen kerran, hän oli suurikokoinen keski-ikäinen mies, melko hyvinsyönyt ja hyvinvoiva. Rakennuspataljo- onien päällystö eli yleensäkin sota-ajan olo- suhteissa melko hyvin, eivät he ainakaan kär- sineet kroonisesta aliravitsemuksesta. Sama koski myöskin lentokenttien rakennushallin- non teknistä henkilökuntaa, joka koostui si- viileistä. Heidän joukossaan oli insinöörejä, tekniikoita, suunnittelijoita, työnjohtajia ja ra- hoitusasiantuntijoita. Valtaosa heistä oli le- ningradilaisia, he asuivat huoneistoissaan perhekunnittain, heidän huoltonsa toimi eri tavalla, ja kurjille rakennuspataljoonalaisille he edustivat johtavaa eliittiä.

Sauna oli lämpimänä pataljoonankomen- tajalle sovittuna aikana, mutta hän antoi sen

vielä hetken valmistua ja istui meidän huoneessamme, ja saunan jälkeen hän kävi uudelleen kuivattelemassa ennen lähtöä. Hän jutteli kanssamme, tiedusteli ikääni ja sanoi, että hänellä oli kotona samanikäinen poika. Ehkä juuri siksi hän osoitti minua kohtaan hiukan enemmän mielenkiintoa, sai kuulla, että olin käynyt kymmenluokkaisen poikakoulun ja lääkintämiesten kurssit ja vasta hiljakoin joutunut siitä ja siitä syystä tähän pataljoonaan, nyt sairastunut ja joutunut karanteeniin ja että autoin talousaskareissa. Kuultuaan kaiken tämän hän vilkaisi minua ja lupasi selvittää, voisinko jäädä lääkintäosastoon.

Minulla heräsi toive, joka onneksi toteutui. Sain jäädä, ja vietin kevään samassa kyläsairaalassa. Joka päivä haimme sairaille ruuat yli kolmen kilometrin päästä pataljoonan keittiöstä, hoidimme koko talouden, jaoimme lääkkeitä, ja iltaisin kävin pataljoonan lääkintäosastolla auttamassa sotilaslääkäreitä sairaiden ensiapuvastaanotolla.

Kiirettä ja tekemistä riitti, nälän tunne vaivasi edelleen jatkuvasti, mutta nälkä ja uupumus eivät uhanneet enää yhtä paljon kuin raskaissa kaivuutöissä.

Vain kylläinen kyynikko päällystöstä tai teknisestä henkilökunnasta saattoi kysyä näлкиintyneeltä rakennuspataljoonalaiselta: "Eikö muka 800 grammaa leipää päivässä riitä sinulle?" Ehkä sellaisella leipäannoksella voisikin pysyä hengissä, vaikei saisi muuta ruokaa, jos ei joutuisi mihinkään fyysisesti koviin suorituksiin. Mutta jos joka päivä 10–12 tuntia hakkaa rautakangella jäistä maata tai kaivaa suurella lapiolla painavaa savea kaksi metriä syvästä kaivannosta, niin pelkällä leipäannoksella ei pitkälle selviä, vaan alkaa kuihtua silmissä ja kuukauden parin kuluttua nälkätauti on jo sillä asteella, ettei pelastumisesta ole paljon toivoa. Todennäköinen loppu oli hidas sammuminen ja sitten kuolema — sodan aikana sellaisia tragediaita tapahtui tuhansia.

Siksi henkiinjääminen riippui rakennuspataljoonassa suuresti siitä, mihin töihin siellä joutui ja kuinka kauaksi. Ihmissuhteet olivat karuja, haukkumanimityksiä ei säästelty, ja niitä, jotka olivat helpommissa töissä, kutsuttiin kaaleiksi — se oli leiriläisten sanastoa. "Kaaleihin" kuului kaikki palvelushenkilökun-

ta, kokit, varastonhoitajat, kirjurit, parturit, päällystön räätälit, pataljoonan komentajan ja komissaarin päivystäjät ja tietysti myös lääkintämiehet. Olin muuten siinä toimessa melko lyhyen ajan, mikä oli osittain oma vikani.

Huhtikuussa 1942 rakennuspataljoona lähti Grjazovetskin seudulta (ilmeisesti lentokoneille ei tarvittukaan maasuojia) ja asetui noin kymmenen kilometrin päähän Babajevin asemalta Leningradin alueen rajalle. Metsään rakennettiin maamajat koko henkilökunnalle, myös johtoportaalle, vain tekninen henkilökunta asui lähimmissä kylissä ja myös lääkintäosasto sijaitsi siellä eräässä mökissä. Parin kolmen kilometrin päähän pataljoonan asemapaikasta rakennettiin lentokenttää, joka talven tullen otettiin jo käyttöön, siellä sijaitsi lentorykmentti, lumisateella ja myrskysäillä pataljoonamme puhdisti kiirotorja vuorokaudet ympäriinsä.

Pataljoonan miehistössä tapahtui silloin olennaisia muutoksia. Suuri joukko miehiä, pääasiassa suomalaisia, vietiin jonnekin kauas itään. Myöhemmin saimme tietää, että määränpää oli Etelä-Uralilla, Gurjevin alueella, jossa oli käynnissä suuria öljyteollisuuslaitosten rakennustöitä.

Rakennuspataljoonaan tuli täydennykseksi pääasiassa paikallisia asukkaita, joita ei oltu kelpuutettu kenttäarmeijaan. Monet olivat 50-vuotiaita, jopa vanhempiakin, ja sukulaiset kävivät heidän luonaan Vologdan ja Vjatkan alueen kylistä ja toivat jonkinlaista syötävää, mikä oli silloin pelastus.

Mutta ihmisiä tarvittiin rintamallekin. Kuten tunnettua, vuoden 1942 kesä oli sodan vaikein ja tiukin vaihe — saksalaiset pyrkivät väkisin Stalingradiin, taistelun tulos oli epävarma, miehistötappiot olivat valtavat. Yleisen rintamatilanteen äärimmäinen jännitys vaikutti myöskin selustan rakennuspataljoonalaisiin. Ihmiset elivät odottaen jotain kohalokasta käännettä.

Eräänä heinäkuun päivänä pataljoonan asemapaikkaan saapui komissio valitsemaan miehiä rintamalle. Kaikkien paikalla olevien palvelushenkilökuntaan kuuluvien käskettiin käydä komission puheilla ennen varsinaisen miehistön töistä palaamista. Tottelin kuuliaisesti ja taisin läpäistä tarkastuksen. Minulle annettiin paperi, jonka kanssa

minun piti mennä Babajevin piirin sotilaskomissariaattiin lähetettäväksi edelleen kenttäarmeijaan.

Luovuttuani tehtävistäni lääkintöosastolta menin komissariaattiin, mutta siellä vain vilkaistiin saamaani paperia ja ihmeteltiin: "Eivätkö he huomanneet, että olette suomalainen? Palatkaa takaisin rakennuspataljoonaanne."

Paluumatkalla olin tietysti enemmän kuin alakuloinen. Sukunimeni ja kansallisuuteni aiheuttaman hämmingin lisäksi olin menettänyt paikkani lääkintöosastossa, jonne oli jo otettu toinen henkilö, joten jouduin yleisiin töihin. Tutut rakennuspataljoonalaiset hämmästelivät paluutani, enkä tiennyt, olivatko he myötätuntoisia vai huvittuneen uteliaita.

Minut lähetettiin kaivuuprikaattiin, jossa ryhmänvanhimpana oli muuan Bokarev, varsin erikoinen ja värikäs persoona, johon jouduin tutustumaan hiukan paremmin. Hän oli noin 28-vuotias, ja minusta hän oli mitä kokenein ihminen, ja juuri sellaiseksi hän osoittautuikin. Ennen sotaa hän kertoi kaivaneensa kaivoja jossakin Rjazanin alueen kylissä ja ansainneensa sillä kohtalaisen elannon ja pitäneensä jatkuvista paikanvaihdoksista. Hän oli vahva mies, teki vaikeimmatkin työt nopeasti ja tarmokkaasti ja kannusti toisia esimerkillään ja sattuvasanaisuudellaan. Hänen aikanaan ei halunnut näyttää voimattomuuttaan, vaan halusi näyttää pystyvänsä samaan. Lisäksi hän osasi aina jotenkin järjestää elämänsä paikassa kuin paikassa ja välttää pahimmat vastoinkäymiset. Hänellä oli tuttuja naisia lähikylissä, ja hän sai aina jostain rahaa, leipää ja tupakkaa, ja toisinaan sattui, että hän suurielkeisesti lahjoitti niitä myös vähemmän yritteliäille naapureilleen rakennuspataljoonassa. Hän ei suinkaan ollut mikään hyväntekijä, hän ei antanut hyppeä nenilleen ja osasi nitistää kenet tahansa, joka loukkasi häntä, mutta hän oli melko avorakatseinen ja inhimillinen. Myöhään iltaisin hän kävi pelaamassa korttia lentäjien kanssa — heillä oli paljon rahaa, koska heille maksettiin erikseen taistelulenkoista. Ajan mittaan hän alkoi kuljettaa minua mukanaan, ja silloin pääsin ensimmäisen kerran seuraamaan aikuisten ihmisten kiihkeää korttipeliä, jota oli hauska tarkkailla myös psykologisesta näkökulmasta, kun joku voitti ja joku toinen

hävisi. Siellä näyteltiin kokonaisia draamoja juonen alkuineen ja huippukohtineen, ja niissä ilmenivät eri luonteet. Joskus korttipelin ääressä vierähti koko yö, palasimme maajaamme aivan sekopäisinä, ja muutaman kerran jälkeen jouduin kieltäytymään siitä huvista. Prikatiirini kutsui minua pojaksi ja tuntui, että hän halusi holhota minua. Hän osasi lohduttaa ja tietäen epäonnistuneesta rintamalla lähdistäni ja nolosta paluustani sanoi minulle: "Mitä sinä poika rintamalla hingut, koita kestää täällä, ehkä säilyt hengissä." Kun olimme jo joutuneet eri teille, muistelin häntä tietämättä, mitä hänelle oli tapahtunut. Väki pataljoonassamme vaihtui useampaan kertaan, osa miehistä lähetettiin toisiin rakennuspataljoonoihin, osa mahdollisesti rintamalle, enkä tiedä, jäikö Bokarev henkiin. Joka tapauksessa hän opetti minulle oman elämänfilosofiansa, joka tosin ei soveltunut minulle ainakaan kaikilta osin.

Palaan nyt vuoteen 1942, jolloin olimme vielä yhdessä. Vietin loppukesän raskaissa yleisissä töissä, ja syksyllä meidät lähetettiin Babajevin asemalle lastaamaan kivihiilikuonaa lentokenttien peittämiseksi. Pistoraiteelle lähetettiin vuorokaudessa kaksi junaa, jokaista laituria tai umpinaista vaunua kohti oli pari kolme miestä, kivihiilien kuona kuljettiin kaivannoista kottikärryillä tikkaita pitkin. Aluksi oli mukavaakin työllä kärryjä, mutta sitä mukaa kuin kivihiili väheni ja kaivannot syvenivät, tikkaat jyrkkenivät, ja parin kolmen viikon ympärivuorokautisen työn ja lyhytten lepo- ja niukkojen ruokataukojen jälkeen väsymys alkoi tuntua. Rautatieläiset vaativat meitä työskentelemään nopeasti, jottei vaunuja tarvitsisi seisottaa. Lastauksen aikana ilma oli sakeana kivihiilen pölystä, syvällä kaivauksissa kuona vielä kipinöi, se oli kuumaa, ja niinpä kylminä öinä muutamat kaikkein uupuneimmat kerääntyivät kuoppiin torkahtaakseen hetken lämpimässä ja olivat vähällä saada myrkytyksen, koska kuopissa oli hääkää ja pölyä.

Toisen kuukauden lopussa olin jo niin nääntynyt, etten jaksanut työntää kärryjäni, ja kerroin siitä huolehtivaiselle prikatiirilleni. Oli ankarasti kiellettyä lähteä omin päin lastauskomennukselta, ja hän sanoi minulle: "Koeta kestää vielä vähän aikaa, pian tämä kivihiilen lastaus loppuu ja me kaikki lähdem-

me täältä." Hän ehdotti, että lepäisin hetken ja teki itse töitä kahden edestä, mutta se ei auttanut minua — minusta ei ollut enää maan kaivajaksi ja lastaajaksi, edes väliaikaisesti. Kuntoni heikkeni nopeasti, ja asiat menivät siihen pisteeseen, että pystyin kävelemään vain kepin kanssa, olin henkisesti maassa, eivätkä mitkään suostuttelut tehonneet, ja kerran kun lähelle sattui samaan suuntaan menevä kuorma-auto, sanoin prikatiirille lähteväni pataljoonan asemapaikkaan ja lääkintöosastolle.

Sotilaslääkäri antoi minulle vapautuksen muutamaksi päiväksi ja oli myötätuntoinen, ja minä lähdin majaan, jossa kävin laverille lepäämään ja mietin, mikä nyt eteen. Olin silloin jo nähnyt paljon nälkätaudin kourissa nääntyneitä, joiden heikkenevä pulssi sykki enää juuri ja juuri, ja muutamille apu tuli niin myöhään, ettei heidän leukojaan enää saatu avattua niin, että olisi voitu antaa turha glukosiannos, ellei muita keinoja enää ollut. Minä en tietenkään ollut mikään lääkäri, siinä mielessä kokemukseni oli vähäinen, mutta olin nähnyt, miten nääntyneet ihmiset heittivät henkensä, ja minulle se oli riittävä varoitus, ellei suorastaan viimeinen hälytys lähestyvistä vaarasta.

Lopulliseksi merkiksi minulle muodostui eräs pieni episodi, jonka merkitystä minun on vaikea välittää tämän päivän lukijalle, niin tiukasti se liittyy siihen nälkäiseen ja vaikeaan aikaan.

Lumi oli jo maassa, oli varhainen sunnuntaiamu, minua ei nukuttanut ja päätin lähteä ulos kuumasta majasta hengittämään hiukan raitista ilmaa ja pyyhkimään kasvojeni uudella lumella. Olin niin heikko ja kasvoini olivat tulleet kylmässä niin kalpeiksi, että kun kipiesin uudelleen ylälaverille, niin toisella puolella kaksi valveilla ollutta pataljoonalaisista, paikallisia vologdalaisia kolhoosilaisia, huomasi öljytuikun valossa kuolonkalpeuteni, ja kuulin toisen kuiskaavan toiselle: "Katso, tuosta ei ole enää eläjäksi". Nämä huomattavasti minua vanhemmat miehet olivat myös nähneet kuolemaisillaan olevia nälkätaudin uhreja, joihin nyt siis laskivat myös minut.

Se kuiskaus sytytti minut ja sai heittäytymään taaksepäin laverilla. Aloin narskuttaa hampaitani, tajuntani sumeni hetkeksi alkaakseen saman tien lepattaa epätoivoises-

sa vastalauseessa: en halua kuolla, en halua kuolla nälkään!

Yritettyäni rauhoittua ja arvioida asioita järkevästi kompuroin päivällä keppeineni kylään, etsin käsiini muutaman paperiarkin sekä mustetta ja kynän ja istuuduin kirjoittamaan jonkinlaista selostusta tai yksinkertaisemmin sanottuna kirjettä pataljoonani päällystölle, johon kuuluivat pataljoonan komentaja ja komissaari. Virkansa puolesta varmaankin komissaarin olisi pitänyt olla avoimempi ja helpommin lähestyttävä avointa keskustelua varten tavallisen sotamiehen kanssa, mutta jostain syystä en halunnut lähestyä häntä. Tämä johtui ehkä siitä, että rakennuspataljoonien poliittisen työn tekijät olivat hankkineet meille huonon maineen paikallisten asukkaiden keskuudessa, joiden kanssa heillä omasta mielestään oli velvollisuus keskustella. Tietysti kehnoissa oloissa elävät rakennuspataljoonalaiset aiheuttivat jonkin verran levottomuutta lähiseudun kylissä — he kävivät niissä vaihtamassa jotain itse tekemiään esineitä leipään, pestautuivat ruokapalkalla multaamaan ja nostamaan perunaa, uskaltautuivat joskus näpistelemäänkin jotain; ja jos nuorilla miehillä riitti voimia, he kävivät joskus kylien iltamissa tanssittamassa tyttöjä, mistä nämä olivat oikein iloisia. Mutta pataljoonien poliittisen työn tekijät eivät pitäneet moisia yhteyksiä suotavina. Eräs heistä jopa sanoi keskustellessaan paikallisten asukkaiden kanssa, että näiden tulee välttää "valkosuomalaisia", mistä meni pian tieto itse syyllisillekin ja aiheutti vastareaktion.

Uusi pataljoonankomentaja teki toisenlaisen vaikutuksen. Hän oli hiljaisempi eikä hän virkansa puolesta ollut velvollinen pitkiin puheisiin; siviilissä hän kuulemamme mukaan oli kunnollinen insinööri, mikä sopi hänen olemukseensa. Varmaan hänkään ei ollut ihanneihminen — kuten tiedämme, pyhiä ja nuhteettomia ihmisiä on vain vanhojen pyhiinvaeltajien elämäkerroissa ja ehkä huonoissa romaaneissa. Rakennuspataljoonalaiset tiesivät, että pataljoonankomentajalla, kuten komissaarillakin, oli rakastajatar elättävänä eräessä talossa kylässä, ja iltaisin heidän nähtiin usein menevän sinne yhdessä. Molemmista tietysti puhuttiin kaikesta, siitä ei päässyt mihinkään.

Mutta ilmeisesti tajusin epätoivoisessa asemassani eron: on ihmisiä, jotka eivät ehkä ole moitteettomia, mutta jotka ovat säilyttäneet inhimillisyytensä, ja on piintyneitä kynnisiä lörpöttelijöitä, jotka eivät kallista korvaansa kun pitäisi auttaa lähimmäistä. Lyhyesti sanoen yritin huolellisesti suunnitella massani ja moneen kertaan puhtaaksi kirjoittamassani kirjeessä pataljoonankomentajalle selittää mahdollisimman lyhyesti äärimmäisen aliravitsemustilani ja sen, etten halunnut kuolla. Vein kokoon taittamani kirjeen pataljoonankomentajan majaan vanhalle päivystäjälle ja pysyin antamaan sen sopivalla hetkellä, minkä tuo hyvä ihminen lupasikin tehdä. Makasin muutaman päivän lavitsallani odottamassa, minua ei lähetetty työhön, mutta sitten nousi sankka lumipyry, ja itse pataljoonankomentaja kiersi yötä myöten majoissa herättelemässä miehiä kiireisiin lentokentän puhdistustöihin. Seurasin häntä, ja kun väki majassamme alkoi jo harventua, huomasin hänen etsivän jotakuta katseellaan ja arvelin hänen etsivän juuri minua; olin jo noussut kun hän tuli luokseni ja pyysi minua hankkiutumaan muitten mukaan, myöhemmin voisi sitten keksiä jotain. Kävin todella sinä yönä lentokentällä, toivo antoi lisää voimia. Yleisten komennusten aikana se toistui, mutta muina päivinä minut jätettiin kevyempiin taloustöihin pataljoonan asemapaikkaan, siivosin majoja, lämmitin ja desinoin vaatteita saunapäivinä.

Tämän päivän lukijasta saattaa tuntua, että korostan liikaa selustan joukkojen raskuutta ja jopa kuolemantapauksia. Mutta ei voi mitään sille, että se kaikki on syöpyntä ikuisiksi ajoiksi meidän entisten rakennuspataljoonalaisten mieleen, ja meille kaikki muu kerronta sodasta ilman omia kokemuksiamme ja kärsimyksiämme on valhetta ja tahallista vaikenemista.

Inhimillisesti katsoen kaikkein surullisinta sodassa oli varmaankin se, että kuolema muuttui pelottavan tavalliseksi ja arkipäiväiseksi. Emmekö tunnekin saman kauhun jossain määrin nyt, kun ympärillä kuolee sadoittain ihmisiä joka päivä?

Rakennuspataljoonassa ei kuoltu mitenkään sankarillisesti, mutta kuolemaan liittyä aina inhimillinen tragedia. Nälän näännyttämät ihmiset toivoivat edes jotenkin voivansa

pitkittää elämäänsä ja keräsivät keväällä viljejä kasveja ja ensimmäisiä huhtasieniä, kaikesta karjapihojen juottoaltaista rehusekoitteen rippeitä ja joivat pelkkää suolavettä sammuttaakseen näläntunteen. Knut Hamsunin "Nälkä" ja Jack Londonin "Martin Eden" ovat loistavia klassikkoteoksia, mutta fyysisesti ja tuhoisien seuraustensa puolesta rakennuspataljoonalaisten ja varsinkin Leningradin piirityksessä olleitten kokemana nälkä varmaankin ylitti kirjallisuuden sankarien tuskat. Nälkä ja umpikujaan joutumisen tunne saattoivat tehdä ihmisen hulluksi, ja kaikkein suojattomimpia olivat hyvin rehelliset ihmiset, jotka eivät pystyneet varastelemaan eivätkä keksimään mitään pikku juonia. Muistan erään kammottavan näyn lentokentällä kesällä, kun hakkasimme vasaroilla peitteeksi tarkoitettua sepeliä. Elävää, valkoisen nahan peittämää luurankoja muistuttava keski-ikäinen mies — hän oli niitä Amerikan suomalaisia, joita meille saapui 1930-luvulla — istui voimattomana kivilaatalla, ja hänellä oli edessään toinen laatta, joka olisi pitänyt hakata paloiksi. Heikkoon kuntoon joutuneen miehen ajatukset karkailivat jo, hän suhtautui työhönsä aivan välinpitämättömästi, koneellisesti ja hyvin hitaasti hän jaksosi ponnistaa raskaan moukarin ylös vapisevilla kuihtuneilla käsillään ja antoi sen laskeutua yhtä voimattomasti ja välinpitämättömästi mutisten itseksensä aivan kuin olisi laskenut tahtia iskulleen: Amerikassa minulla oli talo — yks; Amerikassa minulla oli auto — kaks; Amerikassa minulla oli ruokaa — kolme! Silmät olivat jo kadottaneet loiston ja muuttuneet melkein mielettömiksi, häntä ei enää voinut pysäyttää, eikä hän voinut itsekään lopettaa. Hän laski iskunsa suomeksi — englanti ja venäjä eivät olleet juurtuneet hänen mieleensä ja niillä ei nyt ollut mitään merkitystään, hän oli kohtaamassa loppunsa kovan kohtalon iskujen alla. Hänhän oli joskus tullut Venäjälle rakentamaan uutta yhteiskuntaa.

Mutta tämä riittääkin itse asiassa rakennuspataljoonan ajoista. Mainitsen vain, että maineikas pataljoonamme, jonka miehistöä täydennettiin ja valikoitiin vielä useampaan kertaan ja jonka päällystö vaihtui, oli vielä Novgorodin alueella hyvin kauniin, pienen kaupungin Borovitšin lähellä ja sitten Vartiomaellä Leningradin lähettyvillä, jonne saa-

vuimme saartorenkkaan jo murruttua. Pataljoona palveli kaikkialla sotilaslentokenttiä. Mutta keväällä 1944 minut komennettiin tuliksi Leningradin armeijan esikuntaan, ja siitä alkoi paluuni kenttäarmeijaan. Kun sota Suomea vastaan oli päättynyt ja välirauha oli solmittu syyskuun alussa 1944, jouduin kohta jalkaväkirykmenttiin, jossa minulle ensi kertaa koko sodan aikana annettiin ase — konepistoolin lisäksi vielä raskas konekivääri, jonka suuntaajaksi minut määrättiin.

4. Sodan viimeinen päivä Kuurinmaalla Latviassa

Meidän joukko-osastomme vietti talven 1944—45 Viipurin kasarmeissa, rintamamiehet saattoivat hiukan hengähtää, mutta jottei lepo venyisi liian pitkäksi, johto järjesti melko usein laajamittaisia useita päiviä kestäviä taktiikan harjoituksia.

Sotilaat ryömivät lumikinoksissa aukeilla tai järven jäällä kiskoan perässään painavia aseitaan. Kevään lähestyessä lumen alle alkoi jo kerääntyä sula vesi, ja saatoimme pudota vyötäisiämme myöten ojaan ja juuttua paksuun jääsohjoon. Sellaisessa ryömisessä vaatteet ja kengät kastuivat päivän aikana läpimäriksi, missään ei voinut kuivattella, sillä nuotioitten sytyttäminen oli kiellettyä öisinkin jotta pysyisimme täysin huomaamattomina, ja yleensäkin ne harjoitukset kävivät raskaiksi. Rintamalla olleet napisivat: mitä hittoa tämä on, eikö etulinjassa jo saatu palella tarpeeksi?

Mutta sota ei ollut vielä loppunut, sotilaita valmistettiin johonkin, kasarmilla kuri muuttui huomattavasti ankarammaksi, vallattomuuksista ja purnaamisesta seurasi päävartio, jonka etulinjalaiset olivat ehtineet unohtaa. He olivat muuten erittäin tarkkoja huomamaan pienimmätkin muutokset johdon käytöksessä, kun rintamalle lähtö oli lähellä. Kokematon silmä ei huomannut mitään, mutta rintamamiehet tiesivät, että viikkoa tai kahta ennen lähtöä uuvuttava harjoituskuuri päättyi, ja turhan vaativaisetkin johtajat muuttuivat lempeämmiksi ja unohtivat alistussuhteet korostaen yhtenäisyyttä. Se oli yksi varmimmista merkeistä siitä, että pian olisi edes-

sä lähtö sinne, missä luodit lensivät ja missä ei saanut kantaa kaunaa toisilleen. Siinä suhteessa rintamalla palvelleitten kertomukset valistivat minua, ja konkreettisia esimerkkejä tähän olivat meidän kasarmielämässämme yhtäkkiä alkaneet muutokset.

Huhtikuussa 1945 rykmenttimme yhdessä muiden Viipurin alueella sijainneiden joukko-osastojen kanssa lastattiin junaan ja vietiin Leningradin kautta länteen kohti meille tuntematonta määränpäättä.

Niinä päivinä saattoi jo tuntea, että vuoden 1945 kevät olisi Voiton kevät, matkalla saimme kuulla Berliinin kukistumisesta. Kaiten piti juuri olla päättymäisillään, mutta minne meitä oikein vietiin? Ja mikä meitä odotti aivan lopussa?

Nousimme junasta lähellä Tukumsia, pientä latvialaista kaupunkia Riiasta länteen. Emme ehtineet asettua aloillemme kun jo tuli määräys marssia eteenpäin, ja kahdessa päivässä kuljimme noin sata kilometriä toisen latvialaisen kaupungin, Liepajan, suuntaan vastapäätä Kuurinmaan nientä. Jo aikaisemmin olimme saaneet Neuvostoliiton tietotoimiston radiolähetyksistä kuulla, että hyökätessään kauemmas länteen Baltian rannikolla Kuurinmaalla neuvostojoukot olivat saaneet puristuksiin ja eristäneet manteeesta suuren ryhmän saksalaisia, yhteensä 33 divisioonaa eli noin 180 000 sotilasta. Rintamalinja kulki juuri Tukumsin—Liepajan suunnalla. Meidän joukkomme olivat monen kuukauden ajan pitäneet yllä puolustusta ryhtymättä toistaiseksi suuriin hyökkäysoperaatioihin ryhmän tuhoamiseksi. Nyt, sodan viimeisinä viikkoina, se oli päätetty tuhota jotta voitaisiin nopeuttaa Saksan lopullista antautumista. Kaikki tämä meille kerrottiin sen jälkeen, kun olimme asettuneet Liepajan lähelle metsään odottamaan mitä seuraavaksi tapahtuisi. Miehet hengähtivät rankan marssin jälkeen, he olivat hikisiä ja pölyisiä, monethan olivat jo yli 50-vuotiaita, monien jalat olivat hiertyneet, muutamat olivat jääneet muista jälkeen, ja heidät haettiin hevosityydillä. Asetuimme metsään varmaankin toukokuun kuudentena, oletimme, että hyökkäys alkaisi aivan lähipäivinä. Meidän armeijakuntamme sai toisen portaan tehtävän, sen piti liittyä taisteluun sitten kun etujoukot olisivat murtaneet vihollisen puolustuksen.

Toukokuun kahdeksannen päivän aamu-
na meille lopulta ilmoitettiin, että kaikki alkai-
si sinä päivänä. Ilmavoimien ja tykistön suo-
rittaman valmistelun jälkeen panssari- ja jal-
kaväkiyhtymät ryhtyisivät taisteluun, ja sitten
myös meidän joukkomme. Kuten saimme
sittemmin tietää, Tukums vallattiin samana
päivänä äkkirynnäköllä, ja siellä kaatui pal-
jon miehiä. Ehkä juuri Tukumsiin suunnatun
valtavan iskun vuoksi meidän lohkollamme
ei tarvittu äkkirynnäköä, vaikka ilmavoimat
alkoivat valmistautua aamusta saakka. Seu-
rasimme tarkkaavaisesti, miten laivue toisen-
sa perään kiiti ylitsemme palatakseen jonkin
ajan kuluttua. Sotilaat laskivat, montako len-
tokonetta lähti ja kuinka monta palasi, ja
muutamat laivueet palasivat vajaina. Varmis-
tuimme omin silmin siitä, miten valtava mää-
rä ilmatorjuntatykkejä saksalaisilla oli Kuur-
inmaalla. Sinne oli aikanaan vedetty paljon
vetäytyvien vihollisjoukkojen raskasta kalus-
toa; etulinjassa oli kaivettu maahan pitkät ri-
vit panssarivaunuja, joihin ei enää ollut bensii-
niä, ja meren rannalla oli voimakkaita ran-
nikkopuolustusaseita.

Ilmahyökkäysten jälkeen kello 17, kuten
meille kerrottiin, oli määrä alkaa parinkym-
menen minuutin mittainen tykistövalmistelu,
ja me odotimme sitä hetkeä kasvavan jänni-
tyksen vallassa. Jokainen ajatteli tietysti omia
liikkeitään ja lähimpiä naapureitaan. Itsehän
en ollut koskaan ollut todellisessa taistelus-
sa. Konekivääriin miehistössä meitä oli kol-
me tavallisen viiden sijasta, ja me suunnitel-
limme eri tapoja miten parhaiten selviytyä
raskaan aseiden ja patruunavöiden kanssa.
Kokeneemmat sotilaat kertoivat, että syök-
syjen aikana olisikin parempi luopua raskais-
ta jalustoista ja ampuu kantojen ja vierinkivi-
en päältä vaihtaen nopeasti asemaa, ettei
vihollinen ehtisi aloittaa kranaatinheitin- ja
tykistötulta. Mutta kaikkeahan ei voinut ar-
vata ennakoita, oli vain odotettava mitä seu-
raavaksi tapahtuisi ja toimittava tilanteen
mukaan. Tykistötulitus ei alkanutkaan sovit-
tuun aikaan, ympärillä vallitsi hiljaisuus. Vain
yhteysmiehet juoksentelivat kutsumassa
komppanianpäälliköitä ja joukkueenjohtajia,
esikuntaupseerit kävivät välillä selittämässä
jotain komppanianpäälliköille. Vasta myö-
hään illalla pimeään jo laskeutuessa sotilaille
kerrottiin, että hyökkäykseen ei ilmeisesti ryh-

dyttäisikään, vaan nyt neuvoteltiin saksalais-
ten antautumisesta Kuurinmaalla, osa etu-
joukoista oli jo luovuttanut aseensa ja antau-
nut sotavangeiksi. Mutta meitä varoitettiin,
että niemimaalla saattaisi olla pieniä natio-
nalistisia vlasovilaisryhmiä, jotka eivät halu-
aisi antautua vaan yrittäisivät murtautua läpi
ja hajaantua metsään. Tunnustan, että sitä
oli vaikea uskoa, niin täynnä meidän joukko-
jamme metsät olivat. Joka tapauksessa tie-
to siitä, ettei yleistä hyökkäystä ehkä tulisi-
kaan, helpotti sotilaita suuresti. Elimme so-
dan viimeisiä päiviä, eikä kukaan halunnut
kuolla juuri ennen sen loppua.

Laskeutui sellainen pimeys, kuin Baltian
metsässä voi olla toukokuisena yönä. Aloimme
torkahdella nuotion ääressä. Oli jo puoli-
yö, kun joukkueemme johtaja kättään heilaut-
taen ja väsyneenä odottamisesta käski ha-
jottaa nuotion ja levittää lämpimään maahan
havuja ja yläpuolelle telttakankaan ja aset-
tua nukkumaan. Se käsky täytettiin tarkkaan,
ja minä asettauduin hänen viereensä ja nu-
kahdin heti.

Me kaikki hypäsimme kuitenkin ylös
kuullessamme hirvittävää ampumista jostain
aivan läheltämme, muutaman kymmenen
metrin päästä, se kuului samanaikaisesti
koko metsästä ja laajeni koko ajan. Aluksi
emme tajunneet, mistä oli kysymys. Ammun-
nan läpi kuului huutoja, jotka pian sulautui-
vat yhteen jatkuvaksi jyriäksi: voitto, voitto,
voitto.

Näillä huudoilla sotilaat vastaanottivat tie-
don natsi-Saksan antautumisesta ehdoilta.

Heitä ei pidätellyt mikään. Huudot ja am-
munta levisivät öisessä metsässä, esikunta-
upseeri juoksenteli jossain lähellä käskien
lopettaa tulituksen jotta vältyttäisiin tapatur-
milta, mutta kukaan ei totellut häntä. Mekin
ammuimme tervehdyksemme konekivääreil-
lämme, riemu valtasi kaikki.

En milloinkaan unohta sitä tunnetta en-
simmäisinä rauhan hetkinä, ja vielä nytkin,
puoli vuosisataa myöhemmin kun muistelen
sitä toukokuista yötä Liepajan lähellä, minut
valtaa syvä levottomuus ja koen jälleen elä-
västi kaiken pienimpiä yksityiskohtia myöten.
Samalla se kuitenkin oli monimutkainen, ras-
kaiden vuosien aikana syntynyt tunne, joka
ei voi toistua aivan sellaisenaan. Siihen se-
koittui yhteisen voiton riemua, nuoren elämän

kutsua, kun toivo eli jälleen ja melkein ylenmääräistä iloa siitä tunteesta, että ruumis oli ehjä, niin kädet, jalat kuin pääkin. Halutti tunnistella itseään päästä jalkoihin jotta voisi lopullisesti varmistua kaikesta ja purskahtaa itkuun onnesta. Itse onnikin oli sillä hetkellä fyysisesti olemassa kärsineessä ruumiissa, sitä olisi melkein voinut kosketella käsin.

Aamun sarastaessa toukokuun yhdeksäntenä päivänä, noin neljän viiden maissa aamulla rykmentti järjestettiin rivistöön aukiolle. Rykmentinkomentaja luki virallisen ilmoituksen Saksan antautumisesta, onnitteli kaikkia kauan odotetun Voiton johdosta, muisteli kaatuneita ja kiitti eloon jääneitä. Rykmentin oli lähdeittävä Liepajaan vartiomaan eri kohteita, ja pian me nousimmekin kuorma-autoihin.

Koko matkan Liepajaan teiden varret olivat täynnä sotaväkeä. Kolonnaamme vastaan tuli jo kymmeniä tuhansia saksalaisvankkeja. Tien pientareelle levittäytyi leveä, katkeamaton jalkaväkikolonna, jota meidän konepistoolimiehemme vartioivat. Vankien ulkonäöstä päätellen he olivat pääasiassa pitkän puolustuksen uuvuttamia rintamajoukkoja. Maantietä pitkin meitä vastaan, melkein rinnakkain omien kuorma-autojemme kanssa, vyöryivät saksalaisten uusiin univormuihin puettuja varuskuntasotilaita kuljettavat autot, niissä näkyi kylläisiä hyvinsyöneitä kasvoja. Kuten myöhemmin saimme tietää, Liepajassa oli sekä vaate- että elintarviketarastoja, joita kaikkia varuskuntasotilaat käyttivät hyväkseen, varsinkin juuri ennen antautumistaan. Verrattuna meidän virttyneisiin sotilaspuseroihimme ja pölyisiin ja parroittuneisiin kasvoihimme saksalaiset näyttivät suorastaan kuvankauniilta. Tielle syntyi usein ruukkia, automme pysähtyivät kylki kylkeen, ja me katselimme uteliaina toisiamme. Saksalaiset varuskuntasotilaat polttivat kunnan savukkeita, yksi meikäläisistä ei kestänyt, vaan pyysi elekielellä saada polttaa, hänelle heitettiin kokonainen paketti ja kun muutkin tavoittelivat sitä, niin saksalaiset heittivät vielä lisää. Siinä oli jotain inhimillistä ja samalla alentavaa. Varmaankaan nuo keikarivasti puettut saksalaiset sotavangit jouduessaan niin lähelle voittajia eivät voineet järjellä ymmärtää tappionsa syitä. Mutta vastamme tuli myös erillisissä autoissa ja oman

vartijan saattamina saksalaisia kenraaleja, joita oli antautunut Kuurinmaalla yhdessä joukkojensa kanssa yli kaksikymmentä.

Kaikkien ruuhkien jälkeen saavuimme Liepajaan illalla. Meidän komppaniamme asettui asumaan meijerin alueelle. Siellä oli saksalaisten elintarvike- ja tavaravaroja, joita meidän tuli vartioida, ja samalla vartioimme rannikkoa.

Sen yön valvoimme juhlien Voitto. Saksalaisten ruokavarasto oli hyvä, sieltä löytyi vaikka mitä, myös saksalaisia viinejä. Meijerillä oli melko hieno asuintalo jossa oli piano olohuoneessa ja hyvinvarustettu keittiö. Löysimme kokin, joka laittoi runsaan illallisen, ja jopa soittajan, erään moskovalaisen nuorukaisen, joka hallitsi soittimensa.

Sitten vietimme vielä kaksi viikkoa saaliiksi saatujen varastojen äärellä nukkuen pois univelkojamme ja lihoen sekä hoidellen helppoa ja kiireetöntä vartiointitehtäväämme rannikolla. Vähitellen Liepajan kaduilla alkoi näkyä paikallisia asukkaita, ja heidän elämänsä avautui meille.

Kerran kun olin eräänä aurinkoisena päivänä vartiopaikalla meren rannalla ja silmäilin hiekkarantaa periskoopilla taisteluhaudasta, huomasin kaukana kaksi rakastavaista, jotka olivat asettuneet mukavasti omaan rauhaansa puhtaalle hiekalle ja syventyneet kokonaan toisiinsa. He olivat niin kaukana, ettei heidän kasvojaan voinut erottaa periskoopillakaan, mutta keveistä liikkeistä päätellen he olivat hyvin nuoria, ja koko elämä oli heille rakkauden leikkiä aivan kuin Kuurinmaalla ei olisikaan ollut sotaa. Hiekkadyynit huokuivat rauhaa toukokuisen auringon loisteessa, meri aaltoili hiukan tyyneessä säässä, ja oli vaikea uskoa, että haavoitetussa maassa saattoi vallita sellainen idylli. Tosin minä sotilas katselin sitä idylliä edelleen taisteluhaudasta periskoopin kautta.

Mutta sotilaittenkin tuli aika nousta juoksuhaudoista ja totutella rauhanajan elämään. Jokainen oli käynyt oman sotansa, jota ei voinut unohtaa.

Ei tule myöskään unohtaa sitä, että josakin lepää miljoonia kaatuneita ja että vuosi vuodelta joukostamme poistuu yhä enemmän veteraaneja.